

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 3 | 2017

Tema: **Lev godt med mindre penger**

Nøysomhet ♦ Fellesskap ♦ Gjenbruk

 Cultura
Bank

Leve godt med mindre penger

✎ JANNIKE ØSTERVOLD

Foto: Herman Dreyer

Bytte, dele, reparere, gjenbruke. Feriere miljøvennlig. Hvor mye er vi villige til å endre våre hverdagsvaner for å få et mer bærekraftig samfunn?

Jeg tror mange har erfart at det er lettere å justere konsumet opp enn ned. Med økende inntekt er det lett å vende seg til et høyere forbruk og dyrere vaner. Hvis vi skal tenke oss å gå motsatt vei, og frivillig gå ned i inntekt uten å redusere den opplevde levestandarden for mye, må vi endre vanene våre. En måte å redusere inntektsbehovet på er å velge rimeligere boligløsninger ved å gå ned i størrelse og standard og/eller å dele på ressursene. Vi presenterer økolandsbyprosjektet Permatopia, Svanholmkollektivet, mikrohusbyggere og mennesker som har valgt et nøysomt og aktivt liv i kontakt med naturen. Naturen er ikke bare kilde til rekreasjon, men også til gratis og næringsrik mat, som Oikos skriver om i sin artikkel om *Et folk av samlere*. Reparere og gjenbruke er også et viktig element i en bærekraftig livsstil, og et flott tiltak er Fiksefest-konseptet til Restarters Oslo, der folk kan komme og få hjelp til å reparere småelek-

tronikk. På transportsiden er sykkelen en ener – miljøvennlig transport + gratis mosjon. Vår svenske samarbeidspartner Ekobanken forteller om et unikt byggeprosjekt i Malmø der de har fått lov til å bygge et hus med leieboliger utformet optimalt for syklistene – helt uten parkeringsplasser for biler.

Arne Øgaard fremholder i sin kommentar at «Noen av oss har et lidenskapelig forhold til asketisk livsførsel, mens andre opplever dette som livsfornektende.» Dette sier noe om at det er enkeltmenneskets verdier som må forandres hvis det skal skje en endring i vårt konsummønster. Dette er i tråd med hva Dag Andersen skriver om overgangen til en holistisk virkelighetsforståelse, der styringen utenfra må erstattes av en tilsvarende styring innenfra, og hierarkier erstattes av nettverk og kretsløpsløsninger.

La ikke påvirkningsindustrien bestemme hvordan livet skal leves, la oss heller glede oss over summen av alle de små endringene som beveger oss i riktig retning. Skriv gjerne noen ord til oss om hvilke vaner du har endret!

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre transparens – det vil si at innskytterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura Bank arbeider for at etikk og moral skal innarbeides i det økonomiske liv gjennom et nytt syn på penger, økonomi og lønnsomhet, hvor man ikke ensidig fokuserer på egennytte.

Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna, Norge.

Cultura Bank har en balanse på ca. 950 millioner kroner. Det er 17 medarbeidere (ca. 15 årsverk) på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGEVIRKE 3/2017

ISSN 1399-7734/
Online: ISSN 1901-2020

Utgis av
Cultura Bank
www.cultura.no

Redaksjon
Arne Øgaard (redaktør),
arne.ogaard@steinerskolen.no

Jannike Østervold, jannikeo@cultura.no

Cultura Bank har et redaksjonelt samarbeid med Merkur Andelskasse i Danmark, som er medlem av Global Alliance for Banking on Values og drives etter prinsippene for social banking.

Layout
ActVisual, www.actvisual.dk

Opplag
4 600

Bladet utgis 4 ganger i året.
Neste gang desember 2017.

Frist
Bidrag til neste utgave kan sendes til Pengevirke senest 16. oktober 2017.

Tema neste nummer
Gaver og gavepenger

Trykk
KLS PurePrint A/S

Forside
Den sosiale entreprenøren Epleslang utnytter overskuddsfrukt til å skape arbeidsplasser for mennesker med funksjonshemming. Foto: Heidi Goodreid.

Holdninger og synspunkter som kommer til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg, er forfatterne selv ansvarlige for. De er dermed ikke nødvendigvis uttrykk for redaksjonens synspunkter.

Bladet er produsert 100% biologisk nedbrytbart uten bruk av skadelige kjemikalier og tungmetaller ifølge Cradle to Cradle prinsippene. For mer informasjon, se www.pureprint.no.

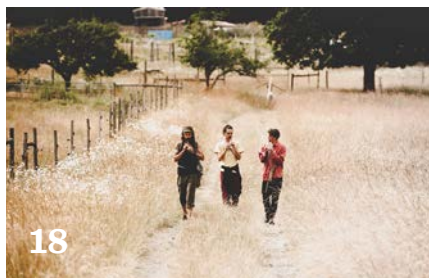
Abonnement på Pengevirke
Pengevirke finnes både på papir- og i elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i elektronisk versjon på www.cultura.no/pengevirke/abonnement.
For bestilling eller avbestilling av papirutgaven, send e-post til cultura@cultura.no.
Frivillig abonnementsavgift kan innbetales til konto 1254.01.00177.

6

10

18

25

Innhold

Permatopia, en ny dansk landsby	4
Sørgarden Stangnes	6
Bærekraftige boformer	8
Et folk av sankere	10
Livskvalitet og penger	13
Smånytt	14
Bevissthetens økologi	16
Normalmyten i vår globale landsbyøkonomi	18
Nytt fra Cultura	20
På lovlig epleslang	24
Cirkus Xanti	25
Isandi	26
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar Dag Andersen	28
Amerikanernes kamp for 15 dollar i timen	30
Wisdom together	31
Aktuelle bøker	32
Kommentar Hvor rike må vi bli?	34

Permatopia, en ny dansk landsby

✍ NANNA JUUL JENSEN 📷 PERMATOPIA

Høsten 2016 ble første spa-destikk tatt til den fremtids-eksperimenterende landsbyen med fellesskap og permakultur i sentrum, og i begynnelsen av oktober flytter de første beboerne inn i det som skal bli Permatopia.

Den nye økolandsbyen ligger ved den lille stasjonsbyen Karise på Syd-Sjælland. De ca. 200 som flytter inn vil øke Karises innbyggertall med 10%. Landsbyen har en tomt på 290 dekar med dyrket mark, enger, skog og et vann. På sikt vil de i størst mulig grad være selvforsynt med mat, elektrisitet og varme, og de planlegger nøye kildesortering av søppel. De skal også ha et eget anlegg som håndterer kloakk og regnvann.

Suzanne Darmer er styreforkvinne i Permatopia. Her ses hun i et av de nybygde husene.

Landbruket skal drives økologisk etter prinsippene for permakultur. De skal ha vindmølle, deleordning for el-biler og også griser, gjess og høns.

Planene er klare, men mens de fysiske rammene for Permatopia er i ferd med å realiseres, er det sosiale og praktiske fellesskapet stadig under utvikling. Deltagerne har en sterk pionerånd, og alle vil gjerne være medskapende. Her kommer man ikke til et fellesskap som har eksistert i 10 år med faste rutiner og vaner, men alle må være med på å bygge en kultur helt fra bunnen.

Suzanne Darmer er styreforkvinne for Permatopia og uttaler at de ikke har noe ferdig bilde av hvordan stedet vil komme til å bli. Dette er et fellesskap med 150 voksne mennesker, som kanskje har helt ulike måter å arbeide på. Prosessen handler om å finne ut av hvordan de kan møtes i fellesskap og få hverdagens beslutninger og arbeid til å fungere.

HVEM ER MED?

På tomten lå det tidligere en økologisk gård. Alle boligene er nybygde, miljøvennlige rekkehus og er fordelt i 8 klynger med 10–12 hus i hver. De totalt 90 boligene er en blanding av leie-, andels- og selveierboliger. Det som tidligere var en husmannsplass skal ombygges, og den gamle driftsbygningen med leirgulv skal renoveres. Her blir det fellesskjøkken, spisesal og lokaler for pakking av egg, vaskeri og lekerom for barn.

Det har fra starten vært mange ulike planer, og Permatopia må kunne gi rom for mange ulike behov. Tilflytterne kom-

mer fra både by og land. Noen er i full jobb, noen er studenter, mens andre er pensjonister. Den eldste ble født i 1932, mens den yngste ble født i 2017. Styret har fordelt boligene dels ut fra ventelistsiennitet og dels ut fra at de ønsker å få en god spredning på kjønn, sivilstatus og yrkesaktivitet.

«Vi skal kunne overleve lenge som by, derfor må vi ha både unge, sterke krefter og eldre som har innsikt. Folk med og uten barn. Yrkesaktive og pensjonister, slik at vi avspeiler et normalt fungerende samfunn», sier Susanne Darmer.

ARBEIDSHANSKER OG FELLEVISJONER

Alle tilflytterne har en felles drøm om Permatopia, og alle må delta i det arbeidet som kreves for at drømmen kan bli realisert.

«Permatopia er et prosjekt som bare kan lykkes gjennom fellesskapet. Det er bruk for alle, spesielt i alt det praktiske arbeidet, og det gjør dette enormt meningsfullt. Det er ikke bare det sosiale. Det handler også om at vi skal drive landbruket, fellesskjøkkenet vårt, renseanlegget og alt det andre vi tar sikte på i fremtiden», understreker Susanne.

Hver uke skal de voksne beboerne bidra med ca. to timer til arbeidsfellesskapet. På jordene og i drivhus skal de dyrke alle slags grønnsaker. Mellom boliggruppene skal de dyrke frukt og bær. I skogen kan de samle nøtter, og de skal ha fjærkre, frilandsgris og kanskje noen sauer. Noen beboere er glade amatører, og andre er mer erfarne,

I Permatopia bor det både unge og eldre. Folk med og uten barn. Yrkesaktive og pensjonister.

men de kan trenge hjelp, og derfor skal det skal ansettes en økologisk bonde, som er fortrolig med prinsippene for permakultur.

Vi vil leve på en måte som er optimal for jorden, naturen og menneskene.

«Visjonen og viljen til å virkeliggjøre idéene føles utrolig sterk. Vi vil leve på en måte som er optimal for jorden, naturen og menneskene. Vi vil ikke utnytte naturen. Vi vil gi mer enn vi tar. Dette er så meningsfylt, for det er nettopp dette jorden har bruk for. Det er det verden har bruk for.»

EKSPERIMENT UNDER UTVIKLING

Men selv om visjonen er klar, betegner Suzanne stadig Permatopia som et eksperiment. «Det er et ambisiøst prosjekt, og det er ikke mange steder i verden som har realisert alt det Permatopia vil. Det finnes ingen ferdigskrevet håndbok til suksess. Det er som et kjemperegenstykk som skal gå opp,

og vi er i ferd med å regne ut hva som kreves for å drive de forskjellige delene av Permatopia. Men det er jo ikke det samme å regne det ut på papiret som å få det til å fungere i praksis. Dette kommer til å kreve lydhørhet og åpenhet fra alle beboerne slik at ikke noen låser seg fast på at sluttproduktet skal bli noe helt bestemt.»

For å bli kokere på hva Permatopia skal være har beboerne i de siste årene deltatt i utviklingsdager, generalforsamlinger og vært kontinuerlig aktive i ulike arbeidsgrupper. De har opprettet en kulturgruppe, en foreldregruppe, en bi- og insektgruppe og en Spise-Arbeide-Leve-Sammen-gruppe.

«Noen grupper arbeider med de strukturene som må være i et sosialt fellesskap. Gjennom gruppearbeidet prøver vi å kartlegge alt fra ukentlige fellesmiddager til hvordan 200 mennesker kan få et fellesskap til å fungere slik at vi blir handlekraftige.

Vi har en meget eksperimenterende plattform, både for økologi og landbruksformer, men også med hensyn til beslutningsprosesser. Akkurat nå har vi et styre som tar beslutninger om økonomi, juridiske spørsmål og etablering av byggevirkomheten. Men når bygningene står ferdige, skal vi sammen bestemme hvordan beslutningsprosessen

skal være fremover. Det snakkes mye om sosiokrati, men det er ikke noe vi har lagt oss fast på ennå.»

OMVERDENEN ER VELKOMMEN

«Vi har aldri ønsket å isolere oss fra omverdenen. Det er viktig for oss å bygge bro til lokalsamfunnet, så vi ikke bare blir de merkelige menneskene som bor for seg selv i permakulturlandsbyen. Vårt prosjekt og eksperiment skal henge sammen med det som ellers skjer omkring oss, ikke bare i Danmark, men også globalt.»

Slike tanker er grunnlaget for planer som ligger litt lenger ut i fremtiden. Planer som å åpne gårdsbutikk, kafé, samt å holde workshops og dele kunnskaper. Folk utenfra må kunne komme inn i landsbyen for å hente inspirasjon.

«Vi vil gjerne åpne opp og inspirere. Det vil gjøre prosjektet mer meningsfylt. For hvis vi bare er en liten plett i Danmark som lever 'riktig', vil det ikke bety på langt nær så mye som hvis det spres seg ut og blir en større del av verden.» ♦

Permatopia er kunde hos Merkur Andelskasse. Merkur i Danmark, og artikkelen er også trykket i dansk Pengevirke.

Sørgarden Stangnes

✍️ ARNE ØGAARD

Sørgarden ligger like ved svenskegrensa noen mil syd for Kongsvinger. Jordene heller slakt ned mot en innsjø i et vakkert jordbruksdistrikt. Eiendommen er på 150 mål dyrket mark og 500 mål skog. Lene Stangnes driver i dag gården alene sammen med praktikanter og WWOOF-ere (World Wide Opportunities on Organic Farms), det vil si mennesker som tilbringer uker eller på måneder på gårder for å lære om økologisk landbruk. I det jeg ankommer gården, arbeider en østerriksk praktikant og to WWOOF-ere der. De sistnevnte fremhever seg ved sin glede over å gjøre alle typer av arbeid. Ute i det store grønnsaksfeltet sto plantene

friske og ugressfrie, og nykommeren fennikel var i god vekst. Her møtte jeg en av de 20 andelshaverne, og hun lovpriste den gode smaken og helhetsopplevelsen det ga å hente grønnsaker direkte fra åkeren. Lene sender ut tekstmeldinger til andelshaverne hver gang en plante er moden til høsting. Hun gir også råd om hvordan innhøstingen skal foregå og om bruken av de 35 ulike vekstene på gården. Poteter, hodekål, løk og rotgrønnsaker blir lagret på gården og kan hentes gjennom vinteren, og andelshaverne får også noe egg og kjøtt. For dette betaler hver familie 4 000 kroner i året. De kommer både fra nærmiljøet og fra Oslo, og Lene

understreker at det er viktig at det å komme til gården blir en helhetsopplevelse. Mange setter pris på å møte de unge geitene. De eldre geitene går på en kolle nær tunet, men blir håndmelket hver dag og gir ost til eget bruk.

BIOLOGISK-DYNAMISK

Rundt år 1999 møtte Lene Stangnes Trygve Sund og ble inspirert til å drive biologisk-dynamisk. Senere deltok hun i studiearbeid hos Einar Greppe-rud på Frilund på Bjørkelangen, det er den nærmeste gården som drives biologisk-dynamisk. I dag sitter hun i styret i biologisk-dynamisk forening, og det er også avholdt preparatkurs på Sørgården. På verandaen på hovedhuset står utstyret for preparatur-røring. Det er en prosess som tar en time, men som gir fine muligheter for meditasjon og gode samtaler.

Vekselbruk er sentralt i det biologisk-dynamiske jordbruket, og på Sørgården har de 5 ulike skifter, og de er selvforsynt med fôr til husdyrene. Vinterfôret er en blanding av havre, bygg og erter, som nå stod grønt og friskt, men ut i åkeren hadde det også sneket seg en ku og to kalver. Selv om vi var på lang avstand, var det nok

Lene i åkeren.

at Lene klappet i hendene og ga noen korte rop – så fortet kuene seg tilbake. De øvrige syv kuene sto og buet. Men om det var av forargelse over frekkhetene til de tre rømlingene eller om det var av misunnelse fordi de selv ikke torde å forsere strømgjerdet, det er det ikke så lett å vite. Disse dyrene er ammekyr til kjøttproduksjon, men gir også melk til gårdens husholdning. Dette er en gård som er selvforsynt med det meste, en helhetlig jordbruksorganisme, som det kalles i det biologisk-dynamiske landbruket. Skogen gir ved og bjørk- og seljekvister som vinterfôr til geitene.

ET GODT UTGANGSPUNKT

Lene overtok en veldrevet gård med godt utstyrt maskinpark fra sin far, men han drev den konvensjonelt. De to eldre brødrene var ikke interessert i å overta gården, og dermed fikk hun muligheten til å legge om driften. På sikt ønsker hun å få den ut av arverekken og inn i en annen eiendomsform slik at den fortsatt kan drives biologisk-dynamisk. Hun ønsker også å bygge en boenhet til på gården slik at det blir plass for flere faste medarbeidere. Å være flere mennesker på en gård er både nødvendig og utfordrende. Lene nevner at det i Tyskland, hvor det finnes mange store biologisk-dynamiske gårder, er en psykolog som reiser rundt og hjelper til med samlivs- og samarbeidsutfordringene.

I LY FOR HAUKEN

I grenseskogene like ved gården lever ulver, men de har aldri avlagt noe besøk. Hønehauken kan derimot være nærgående. Lene har løst dette ved å la hønene boltre seg i en tett skog av frukttrær hvor hauken ikke kan se dem. Å komme til dette stedet ga også en opplevelse av å komme til noe beskyttet, til noen som opplever verdien av å ta vare på kvaliteten i en allsidig drevet gård. Det er en livsform, understreker Lene, hvor det ikke er noe tydelig skille mellom fritid og arbeid. Skjønt når det gjelder å få husdyrmøkka ut av fjøset, er det ikke noen tvil om at det er hardt arbeid.

Øverst: Gården er selvforsynt med det meste.

I midten: Ammekyr til kjøttproduksjon gir også melk til gårdens husholdning.

Nederst: Hønehauken lur, men hønene holder seg i ly av frukttrærne.

Den kompakte eneboligen på 36 m² har prislapp under 400 000.

Bærekraftige boformer

JANNIKE ØSTERVOLD

Høye boutgifter spiser opp en stor del av nettoinntekten for svært mange husholdninger. Ved å velge utradisjonelle boligløsninger, som mikrohus eller kollektive boformer, kan boligutgifter og dermed også behovet for høye inntekter reduseres dramatisk.

Smarte løsninger gir optimal plassutnyttelse og god romfølelse.

KOMPAKT, MILJØVENNLIG, PRAKTISK OG RIMELIG

I Pengevirke nr. 2/2016 brakte vi et intervju med Sonja Sveum Toen og Dag Robert Gjelsvik, som planla å bygge et energi-effektivt mikrohus på Holmsbu i Hurum. På det tidspunktet forelå huset kun på tegnebrettet og som mini-modell, men innredning og møblering var allerede uttenkt i minste detalj, med optimal plassutnyttelse og god komfort. For det meste er alt blitt som de planla, med noen få justeringer underveis. Nå, som huset på 36 kvadratmeter står ferdig, er de strålende fornøyde med resultatet. Det er høyt under taket, noe som gir god romfølelse i den åpne stue/kjøkken løsningen. På hemsen er det overnattingsplass for gjester. Stuen fungerer også som soverom, med nedfellbar seng. Badet er moderne, og kjøkkenløsningen inneholder både oppvaskmaskin og vaskemaskin med tørkefunksjon. Og prislappen på eneboligen er under 400 000 kroner!

Sammenlignet med en vanlig enebolig gir mikrohus større økonomisk handlefrihet, både på grunn av lavere byggekostnader og lavere løpende utgifter til drift og vedlikehold.

Denne boformen har også klare miljøfordeler. Mikrohus gir lavere karbonfotavtrykk, både gjennom lavere materialbruk og lavere energiforbruk gjennom livsløpet – og fordi det er plass til færre ting.

Å kvitte seg med unødige ting og skjære ned på forbruket gjør at det blir mer tid og rom for andre ting i livet. Sonja og Dag Robert beskriver det slik: «Målet var å leve et enklere liv! Ting og eiendeler tynger, så vi kvittet oss med alt vi ikke trengte eller som ikke hadde særlig betydning. Vi ønsker å leve i balanse med moder jord og lager selv våre egne kremer, shampo, osv. samt fokuserer på å spise ren økologisk mat, helst fra lokale leverandører. Tiden vår er viktig for oss, og vi er derfor veldig bevisste hva vi bruker den på. Vi har nå alltid tid til venner og familie, som for oss er det viktigste av alt.»

Sonja og Dag Robert har opplevd at det er stor interesse for prosjektet deres, både fra medier og publikum, og de vil gjerne spre inspirasjon og dele sin kunnskap og sine erfaringer. I april etablerte de derfor firmaet ML Modern Living AS, som skal drive med oppføring og salg av mikrohus samt rådgivning og hjelp til gjennomføring av prosjekter for kunder. De arbeider også med å skaffe alternative leverandører av mikrohus for dem som ikke vil bygge selv.

Sonja og Dag Robert holder kurs om enkel livsstil og mikrohus for interesserte høsten 2017 og våren 2018 – se annonse på s. 35.

Mikrohuset er bygget med miljøboliglån fra Cultura Bank www.modern-living.org

Svanholm storkollektiv har 125 beboere i alle aldre.
Foto: Svanholm.

STORT, SOSIALT, IDEALISTISK OG ROBUST

I storkollektivet Svanholm i Nordsjælland deler 125 mennesker i alle aldre og ulike familiekonstellasjoner et stort gods.

IDEALISTISK OPPSTART I 1978

Kollektivet har eksistert siden 1978 da 100 mennesker gikk sammen om å kjøpe et gods til 33 millioner kroner – en stor økonomisk satsning, som ble båret frem av stor idealisme, ifølge Svanholms pressekontakt, Christina Adler Jensen. Svanholm var tidlig ute med å være opptatt av økologi, og de la også stor vekt på at det skulle være likestilling mellom kjønnene og i arbeidsfordelingen, og ikke minst i økonomien, som var 100% felles.

DAGENS TILPASSEDE MODELL

I dag får hver kollektivist utbetalt 20% av sin bruttolønn som lomme penger, noe som gir et større personlig råderom, samtidig med at kollektivet tilgodeses. Det foregår fortsatt en stor omfordeling, da verken bolig eller kollektivt forbruk avhenger av inntekt. I tillegg til at den økonomiske modellen er tilpasset har også tankene om arbeidet endret seg. I begynnelsen var alle med på alt. I dag har de erfart at det er nødvendig med spesialisering, enten det gjelder bygningsgruppen, som tar seg av vedlikehold av bygningene, eller jordbruket, som drives på 200 hektar jord.

UTFORDRINGENE

De har både egne boliger og mindre bo-grupper. Mange både bor og arbeider på Svanholm og bidrar på den måten direkte til kollektivet, men størstedelen av beboerne arbeider i samfunnet rundt. Med 80 voksne og 45 barn fordelt på 400 hektar og med en omsetning på ca. 25 millioner kroner er det utfordrende å holde full oversikt over hele virksomheten og krevende å gjennomføre kursendringer.

FORDELENE

Til gjengjeld er det stordriftsfordeler ved å være mange. En pluss en blir tre, lyder mottoet, og det merker man når alle møtes en weekend og bygger en flott lekeplass, eller når det kjøpes inn, lages mat og vaskes opp i kjøkkenet, og det spares en masse tid. Også sosialt er det fordeler med at de er mange og er i forskjellige aldre, jobb- og familiesituasjon.

Christina Adler Jensen mener at et storkollektiv ikke er like sårbart for konflikter som et mindre sted, og pengene rekker mye lenger når man er mange som går sammen. Derfor kunne Svanholm i sin tid satse på å dyrke økologisk, derfor kunne de sette opp to vindmøller, og derfor kan de nå satse på bærekraftig transport, med el-biler, nye mikrobiler og dele-elsykler.

«Vi er flere som deler på risikoen og kan derfor ta større sjanser, så nå satser vi enda hardere på grønn omstilling», sier Christina Adler Jensen. 💧

Svanholm Storkollektiv er kunde hos Merkur.
Teksten om Svanholm er tidligere trykket i dansk Pengevirke.

Et folk av sankere

✍ WANDA WIDERØE

Sopp og bær, fisk og vilt, høsten er samlerens bonanza, nyttig, sunt og avslappende. Det er til og med en smule trendy å bruke denne tiden utendørs for å fylle fryseren, glass og krukker med mat.

Høsten var en særdeles travel tid for våre forfedre. Uker da hele vinterens forråd av mat skulle i hus. Så skulle det syltes, saftes, hermetiseres, saltes ned og tørkes slik at folk hadde noe å leve av gjennom lange og harde vintre. Ingen av oss kan forestille oss hvilket slit det var å ikke ha egen fryseboks eller en butikk på hjørnet. Men du behøver ikke å ha overlevd en verdenskrig for å skjønne at å ikke utnytte råvarene, la de råtne eller kaste mat, er både uøkonomisk, dumt og særdeles lite empatisk.

Forrige Storting hadde et mål om at 15 prosent av maten vår skulle være økologisk innen 2020. Nåværende regjering har skrotet dette målet. Riksrevisjonen har rett; det ga jo ikke mening så

lenge ikke engang det offentlige fulgte opp den politiske målsettingen. Oikos – Økologisk Norge har vært tydelige på at skroting ikke er en god løsning, la oss heller beholde målet og øke innsatsen for å nå det.

Oikos har fokus på et landbruk som ser sammenhenger, som tenker helhetlig på matproduksjon. Ikke bare fordi det er noe «in it for us» helsemessig, men fordi jordsmonnet mange steder snart har nådd en tålegrense for ødeleggelser. Stadig flere rapporter viser dessuten at det er mer næring i mat som dyrkes uten kjemisk-syntetiske sprøytemidler. Veldig få forsker på effekten av blandingen av alle de unaturlige og giftige stoffene vi utsettes for og hva de kan forårsake av skade.

Det kan være mange årsaker til at vi har flere allergier, flere krefttilfeller, drastisk økning av infertilitet og dårligere sædproduksjon og at barn i økende grad har problemer med konsentrasjonen. Men det kan også skyldes maten vi spiser. Den enkleste måten å finne ut dette på for hver enkelt er selvfølgelig å legge om kostholdet. Vi må lese oss opp selv og gjøre en litt større innsats – dog slipper vi å slite som i gamle dager.

Den beste måten å endre vaner på, også matvaner, er å begynne forsiktig. Selv om vi er et skippertaksfolk er det de små og langsomme endringene som varer lengst. Etter hvert skjønner vi at det lønner seg å velge næringsrikt og godt bakt brød selv om det koster litt mer per brød, fordi det metter bedre, vi trenger mindre av det, og kroppen tåler det bedre enn industribrød pumpet opp med gluten og luft. Hvis vi gjør det til vane å tørke gammelt brød og lage strø eller krutonger til supper i stedet for å kaste det, blir vi raskt avhengige av dette lille tilskuddet i husholdningen.

Wanda Widerøe er redaktør i Ren Mat som gis ut av Oikos – Økologisk Norge. Du finner stoff om råvarer og flere oppskrifter på renmat.no. Vil du støtte opp om Oikos – Økologisk Norge som jobber for økt fokus på økologisk produksjon og forbruk kan du bli medlem, oikos.no eller tlf. 24 12 41 01. Du kan også abonnere på Ren Mat, renmat.no

Barna elsker krutonger! Hver familie i dette landet kaster gjennomsnittlig ett brød i uka, det blir over 170 000 brød – hver dag! Det tallet kan vi endre, hver og én av oss.

Kjøper vi en hel økologisk kylling eller -høne, koker kraft, lager frikassé eller suppe, kan vi mate en stor familie med én høne og noen grønnsaker! Det er bra mat som nesten lager seg selv.

Det er mye god trening i en sopptur, avkobling og kontemplasjon i å plukke bær. Det gjør turene utrolig mye mer spennende hvis vi kan se etter noe, sanke noe, mens vi samtidig får oss litt etterlengtet frisk luft. Går du ofte forbi en frukthage der maten råtner på bakken? Det er vel ikke så flaut å spørre om du kan få noen epler eller plommer, de fleste jeg spør er glad de blir brukt. Har du selv en ørliten hageflekk er det både nyttig og vakkert å se på et tre eller en busk som også gir mat. Før plantet de rader med busker og trær i stedet for prydgrovt fordi de trengte maten. Poenget er at det gjør vi fremdeles. Vi trenger den for både kroppen og sjelen.

Her er noen gode tips med rimelige eller helt gratis råvarer. God mat du blir sterk og frisk av og som gir rikdom – i opplevelser og smaker.

Grønt fra naturen, skvallerkål Foto WW

Løksuppe

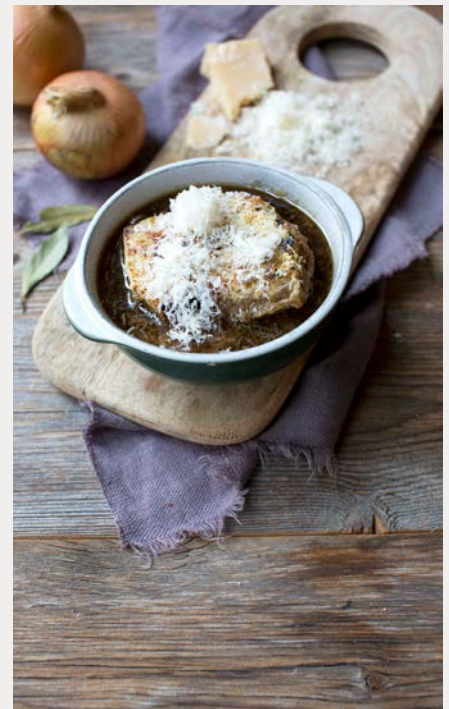
En god, varm suppe kan være det vi trenger, kanskje spesielt i forkjølelles-tider. Løk er rimelig og sunn mat. Løk produserer en del tarmgass, dette er en del av gavepakken du har servert tarmbakteriene dine! Mange bruker kraft i en løksuppe, godt dét, men det er ikke nødvendig, løken er god i seg selv.

Fransk løksuppe, 4 pers

5–6 løk
smør og olje
2 liter vann
salt
grovkvernet eller støtt pepper
timian
1 laurbærblad
revet ost, gjerne tørre skalker
4 skiver tørt brød

SLIK GJØR DU

- Skjær løken i tynne skiver, fres den i en klatt med smør og god olivenolje i en jerngryte. Løken skal bli blank og brun og avgi mye smak og sødme. Jo lengre du steker den, desto bedre blir suppen. Minst 30 minutter på ikke for sterk varme.
- Hell på vannet og legg i laurbærbladet. Krydre med pepper og salt, smak deg frem, og la suppen putre under lokk ca. 30 minutter.
- Riv ost, gul, smakfull og vellagret, gamle skorper også. Skjær opp brødet, gjerne noe gammelt, men helst bakt med fint mel. Rist skivene i brødrister enten de er nye eller gamle.
- Fordel suppen i ildfaste suppekopper. Legg en skive i hver og ha ost på toppen.
- Gratiner suppen under grillen i ovnen til osten er gyllen. Bruk grytelapper og pass på når du tar ut de varme koppene!

Løksuppe. Foto: Nadin Martinuzzi.

Klar hønsesuppe

Hønsesuppe har alle de riktige ingrediensene for at smaken skal bli god. Råvarene utfyller hverandre, de får trekke sakte sammen til en symfoni av matglede og tradisjon. Skal du først lage hønsesuppe, kok et par-tre høner i slengen. Det du ikke lager suppe av kan du koke inn litt mer og fryse så har du prima kraft. Bruk gjerne andre grønnsaker også, og gjerne større eller mindre mengder enn her. Slik suppe har sjel, jo eldre fugl desto mer smak. Se etter økologiske verpehøner i butikken, og har de ikke, spør om de kan ta dem inn! En kraftig, økologisk kylling gjør også nytten.

Trinn 1

1–3 høner/1 øko-kylling
1 løk
2 gulrøtter
1 laurbærblad
4 nellikspikre

Trinn 2

1 hvitløk
1 rød chili
3 gulrøtter
1 purre
4 stenger selleri
1 liten sellerirot
1 persillerot
bladpersille
havsalt

SLIK GJØR DU

- Del hønene i lår, bryst og rygg og ha alt i gryten. Bruk en stor gryte, varm en god slump olivenolje, og stek stykkene rund baut før du heller på vann så det står godt over skrottene. Sett fast nellikspikre i en løk, vask og del gulrøttene, ha i laurbærbladet, og la alt småkoke i minst en time. Kanskje må du skumme litt av på toppen.
- Ta ut hønene og plukk dem for alt kjøttet du får av beina, sil kraften. Gulrot og løk må du kaste eller gi til hunden.
- Finhakk alle grønnsakene, ha dem i kraften, og kok til de er møre. Legg tilbake hønsekjøttet, og kok forsiktig opp.
- Smak til med salt og pepper, og strø over hakket bladpersille og/eller andre urter, og server med godt brød til.

Kyllingsuppe. Foto: Nadin Martinuzzi.

Sopplasagne

Når skogbunnen er dekket av sopp, er det som å komme til himmelen, tror jeg. Dette er en av de beste rettene vi lager når vi er heldige med fangsten, en sikker vinner både blant voksne og barn. Erstatt vill sopp med sjampinjonger eller annen kjøpesopp hvis du ikke finner nok.

12–14 pastaplater

200 g smør
3 ss hvetemel
1 l melk +
1 dl fløte
½ muskatnøtt
250 g smakfull gulost
200 g grønnkål
2 store sjalottløk
1 l fersk sopp
5 hvitløkfedd
1 chili
salt og pepper

SLIK GJØR DU

- Finhakk grønnkålen uten stilkene, soppen, chili og løken. Varm opp en stor jerngryte, og start med å svi av grovstøtt pepper før du steker grønnsakene møre i en god slump olivenolje og en klatt smør. Skru ned temperaturen, og la det stå og surre på lav varme mens du lager den hvite sausen.
- Smelt smør, rør inn mel og riv inn muskat. Rør mens det står og putrer litt. Spe med melken, litt etter litt, la melken bli varm før du rører den inn. Spar på ca. 2 dl.
- Rør inn $\frac{3}{4}$ av den revne osten, bruk gjerne parmesan, skorpen også, eller annen smakfull gul ost, og rør til du har en jevn saus.
- Ha det meste av sausen over i soppblandingen, men gjem litt som du skal tynne ut med resten av melken.
- Smør en ildfast form med olivenolje eller smør, og start med et tynt lag av soppblandingen. Legg på plater så det dekker, og legg et nytt lag med soppblandingen. Fortsett til formen er nesten full. Siste laget skal være plater. Den hever seg litt, så ikke fyll formen så full at det renner over under steking. Lag heller to former.
- Varm opp resten av den hvite sausen

og kok den inn med resten av melken. Ha dette over til slutt. Strø over resten av osten, gjerne litt brødstrø også hvis du har. Hvis osten er fet, vil brødet suge opp fett og gi en smakfull og sprø skorpe.

- Stekes på 200 grader i ca. 30 min. Formen kan godt fryses, i så fall stek den litt kortere slik at den tåler 10–15 min. i ovnen når den skal brukes.
- Server med en grønn salat til.

Sopplasagne. Foto: Nadin Martinuzzi.

Nypesuppe

Nyper finner vi overalt, men veldig få bruker dem. Enten de er runde eller ovale er det sunn og gratis mat, så plukk nyper og bruke denne C-vitamin-kilden for alt den er verdt! Lag en deilig suppe eller tørk nypene og bruk dem til te.

Nypesuppe

nyper
vann
råsukker
rømme eller krem

SLIK GJØR DU

- Plukk nypene godt modne, og fjern det grønne og stilkene. Frøene trenger du ikke å fjerne. Hell vann over, og kok dem møre, ca. 30 min.
- Hell nypene i en sil med en kasserolle under, og press dem mot hullene. Kast det som ikke går gjennom silen i komposten hvis du har.
- Kok opp igjen med ca. 2 ss sukker for hver liter suppe. Smak deg frem. Du kan tykne suppen med litt maisenna rørt ut i vann hvis du vil. En teskje eller to er nok per liter.
- Server lun nypesuppe med en krem- eller rømmeklatt. Frys det du ikke bruker, og lag en varm nypedrikk når du er forkjølet.

Nypesuppe. Foto: Emma Gerritsen.

Livskvalitet og penger

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

I 2013 brakte Pengevirke et intervju med Molly Greger under overskriften *Å leve godt med lite penger*, der hun delte med oss sine egne erfaringer om gode valg for økonomi og miljø. Artikkelen ble også publisert på Culturas nettsider. Stor var min forbauselse da jeg så på statistikken at denne artikkelen fortsatt i 2017 lå på topp, som mest leste artikkel, og det ble inspirasjon for temaet til dette bladet.

Molly med selvlaget stige. I august var det workshop med URBANUS og redesigner Siri Ødegård, som lærte bort å lage pyntestiger av gamle staur.

I 2013 bodde Molly i Oslo. I dag finner vi henne på Undli gård i Valdres, der hun arbeider med å virkeliggjøre sine visjoner om å inspirere flere til en mer bærekraftig livsstil, som tar vare på både naturen og menneskene. Sammen med venner arrangerer hun workshops og foredrag, kurs og markeder. Livsstilen på gården omfatter sunn, økologisk mat, delvis selvbeging, resirkulering og gjenbruk og å ta vare på de gamle bygningene. I hagen prøver hun ut forskjellige permakulturmetoder for å finne ut hva som egner seg best i det harde klimaet. På gården produserer hun urter, såper og salver, både til eget bruk og for salg. Du kan bestille produktene på bloggen hennes, blog.on-earth.one. Der finner du også gratis oppskrifter på hvordan du kan lage tilsvarende produkter selv.

PRAKTISK ØKOLOGI

Molly er utdannet økolog og biolog. Hun holder seminarer om praktisk økologi og 'kind living', for å få mennesker til å forstå hvor viktig miljøet er og at når vi gir kjærlighet til jorden, får vi den tilbake. Økologi er ikke bare det å bruke økologiske produkter. Alt henger sammen – vi er forbundet med hverandre og med jorden.

Selv har hun ikke kjøpt vaskemidler, sjampoer, kosmetikk eller såper siden 2007, men lager det hun trenger – og lærer det gjerne videre til andre. Det blir giftfrie produkter som er bra for både helse og lommebok. Molly har vært veganer siden 2004 og kan vise til perfekte blodverdier som bevis på at hun vet hvordan hun skal sette sammen et fullverdig kosthold. Hun tilbyr også veiledning om vegansk kosthold.

Molly har kommet godt i gang med å arrangere aktiviteter på Undli. I juni hadde hun besøk av Rita Amundsen, som holdt kurs i ville, spiselige planter og blomster, og i august og september har det – hvis alt går etter planen – vært arrangert både laftekurs og et kurs i remineralisering av jorda med Hans-Jacob Peters, som også planlegger kurs 14.–15. oktober og 25.–26. november. Flere kurs kommer – blant annet såpekurs 28.–29. oktober og 18.–19. november. Kommende arrangementer blir annonsert på Facebooksiden til Undli Kurs- og Kulturgård og på www.on-earth.one.

✳ Molly Greger er kunde i Cultura Bank

Smånytt

TV-aksjon for UNICEF – 22. oktober

Årets TV-aksjon går til Mali, Pakistan, Sør-Sudan, Columbia og Syria og skal gi barn og unge i krig og konflikt skolegang og et viktig fristed i hverdagen. TV-aksjonen er verdens største dugnad med over 100 000 frivillige – for å få dette til trenger TV-aksjonen og UNICEF hjelp fra næringsliv, organisasjoner og privatpersoner. Alle kan bidra!

På www.blimed.no og giverstafetten.no finner du hvordan du eller din bedrift eller organisasjon kan bidra.

Fiksefest for elektronikk

Ikke noe land i Europa kaster mer elektronikk enn Norge, og dette vil Restarters Oslo gjøre noe med. De inviterer derfor til Fiksefester der folk kan ta med seg ødelagt småelektronikk og få hjelp av frivillige Fiksere til å reparere det. Konseptet stammer fra *The Restart Project* i London og har nå spredt seg til mange land.

Hvis du har en elektronisk dings hjemme som ikke virker lenger, kan du ta den med på Fiksefesten på Deichmanske hovedbibliotek i Oslo 25. november 2017, kl. 13:00–16:00. Hvis den lar seg fikse, har du spart både miljøet og lommeboken for unødvendig belastning.

Restarters Oslo er nominert til Nordisk Råds miljøpris 2017.
www.restartersoslo.org

Fiksefest på Deichmanske Hovedbibliotek i Oslo. Foto: Kim André Hansen.

Vågale snacks

Det danske oppstartfirmaet *Dare to Eat* utfordrer forbrukerne med sine økologiske rå snack-barer, som inneholder 10% insektmel. Dette svarer til 50 sirisser eller 300 larver i en pose snacks. Spiselige insekter er den mest næringsrike og bærekraftige matvarekilden vi har, fremholder de tre kvinnene som står bak konseptet. Snacks med lavere CO₂ avtrykk – rikt på proteiner, mineraler og vitaminer. I nettbutikken deres kan du velge mellom *Dare squares* med peanøttsmør og larver, (Buffalo Worms), eller med chili, sjokolade og sirisser. I tillegg til at det er sunt og miljøvennlig skal insektmelet gi en deilig nøttesmak. Tør du å prøve?
www.daretoeat.dk

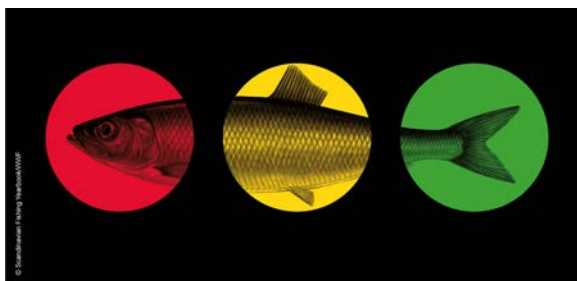
Dare squares med peanøttsmør og larver.
Foto: Dare to Eat.

Bærekraftig sjømat

Tidligere i år ble det lansert en oppdatert utgave av WWFs Sjømatguide, som forteller deg hvilken fisk du finner i butikken som er bærekraftig og hvilken du bør styre unna. Fargekodene grønt, gult og rødt hjelper deg til å gjøre de beste miljømessige valgene for livet i havet.

Det norske rekefisket er endelig blitt sertifisert etter miljøstandarden MSC og er kommet over i den grønne kategorien i guiden etter å ha vært rødlistet siden 2014 – et bevis på at WWFs Sjømatguide fungerer som et verktøy for å fremme bærekraftighet. I grønn kategori finner du også nå scampi som er produsert i henhold til ASC sertifisering – se etter ASC logoen i frysedisken.

Sjømatguiden finnes også som app.

BEST VALG	GREIT VALG	STYR UNNA
Blåskjell	Ansjos	Breiflabb
Hyse / kolje	Blåkveite	Haier og skater
Kamskjell	Brosme	Kveite (fiske sør for Stadt)
Kongekrabbe	Flatøsters	Kysttorsk
Laks (ASC-sertifisert)	Kveite (fisket nord for Stadt)	Norsk hummer
Makrell	Kveite (oppdrett)	Steinbit
Regnbueørret (ASC-sertifisert)	Laks (oppdrett)	Torsk (Nordsjøen og Skagerrak)
Reker	Lange	Tropiske reker / scampi
Sei	Pollock (Alaska)	Tunfisk (i sushi)
Sild	Regnbueørret (oppdrett)	Uer
Stillehavsosters	Rødspette	Ål
Torsk / skrei (Norskehavet og Barentshavet)	Sjøkreps	
Tropiske reker / scampi (ASC- eller MSC-sertifisert)	Taskekrabbe	
	Tunfisk (på boks)	

Gratis utlån av sportsutstyr til barn og ungdom

BUA er en nasjonal forening som skal gjøre det enklere for barn og unge å låne sport- og fritidsutstyr og stimulere til aktivitet. På denne måten blir det mulig å prøve seg på nye idrettsgrener uten å være nødt til å investere i dyrt utstyr, og alle barn kan få mulighet til å delta på skolens ski- eller skøyte dager eller sykkelturner uavhengig av foreldrenes økonomi. Du kan låne langrennsski, slalåmski, skøyter, snowboard, sykler, kano, telt, turutstyr og mye mer. BUA har også samlet mye informasjon om hva som skal til for å få en utlånsordning til å fungere godt i praksis. Ordningen har 40 medlemmer – fra BUA Hamarøy i nord til BUA Kristiansand-Vest i sør. www.bua.io

Sett navn på tingene

Et godt miljøtiltak er å kjøpe færre ting, og et godt tiltak for å kjøpe færre ting er å sørge for at de tingene som er mest utsatt for å bli gjenglemt eller mistet er merket med navn. Med navnelapper på luer, skjerf, hansker, jakker, paraplyer, instrumentkasser og andre løse gjenstander er sannsynligheten høy for at finneren tar en telefon til deg hvis uhellet er ute. Nå finnes det selvklebende, strykefrie navnelapper til klær og utstyr, som tåler både vaskemaskin og oppvaskmaskin. www.navnelapper.no

Bevissthetens økologi

Rikdom i sjelens hage og 'skapelse ut av ingen ting'

✍ RAPHAEL KLEIMANN 📷 ARNE ØGAARD

Mens jeg skriver denne artikkelen er 45 mennesker fra 11 nasjoner samlet til våre Sommeruker i *Spirituell økologi*. På en måte er dette kronen på vårt arbeid. Naturen gjemmer på uendelige skatter, som blir til sjelelige rikdommer når menneskene bevisst fornemmer naturens vesen i et skapende samarbeid.

Organisering av seminarer og dialog med det levende gikk på et vis foran

oss da vi flyttet sammen til Norge i 2004. Flyttebilen var ikke pakket ut før de første vennene kom etter og reiste med oss til utvalgte steder i Norge hvor vi samtidig lagde små seminarer om naturfornemmelse. Det spesielle ved disse seminarene var og er det dialogiske. Vi beskjeftiger oss med en rikdom av relasjoner med alt som lever; med trær, steiner dyr og planter. Elementenes

virkning skaper en fylde av forbindelser, en rikdom av sjelelige nyanser.

Å tjene penger på virksomheten var ikke i våre tanker, men et vennepar oppfordret oss på selveste nyttårsdagen 2005 til å starte et firma, først og fremst for å skape en ramme rundt misteltein-essensene våre. Plutselig var vi registrert i Brønnøysund, snøballen hadde begynt å rulle, og ikke

lenge etter startet vi en ideell forening med samme navn, og like etter kom Jordsamvirket, Byggbilogiforeningen og Nordic Light Association. Vi fikk en bratt læringskurve om vedtekter og organisasjonsformer, med både foreninger og et samvirke, og har til slutt startet et AS ved siden av enkeltpersonforetaket.

Som nybakte næringsdrivende var vi i begynnelsen ganske forsiktige i en fremmed verden. Alt skjedde ved siden av fulltidsjobb som lærere. Steinerskolen ga en beskjeden inntekt, men et stort overskudd av skaperglede. Først etter fire år kom det mer fart i vår beskjedne virksomhet. Utløseren var min overfølsomhet for mobilstråling og dataskjermer, strøm og lysforurensning. Jeg leste meg opp på medisinske sammenhenger, bygget nettverk, fant tekniske og også åndelig-sjelelige løsninger. Etter forespørsel fra foreningen for el-overfølsomme (FELO) begynte jeg å importere pro-

Marianne og Raphael har omskapt villniset til en frodig hage.

dukter fra Tyskland til måling og skjerming. I løpet av kort tid ble vi 'ordentlige' næringsdrivende, med varelager og nettbutikk. Store summer fløt inn og ut av kontoen, noe som krevde is i magen og en viss tilvenning – samt større innsikt i regnskap og importregler. Baldron tok nå alt vi hadde av tid, og vi avvirket våre lærerjobber. Vi takker NAV som jevnlig sendte oss praktikanter, mange av dem har siden forblitt gode venner og hjelpere.

I 2009 oppsto *Wireless Humanity*, den første internasjonale konferansen om stråling og helse. Fremragende forskere satt ved frokostbordet vårt. Ingen fikk honorar, men alle nøt den avslappede stemningen, den frie, faglige utvekslingen og den uformelle gjestfriheten med enkle midler. Forskningsallianser oppsto, og prosjekter ble utformet. Videre fortsatte vi med «Open Mind Conference 2012», vannsymposium, lyskonferanse og den første konferansen om Geo-Engineering og klimamanipulasjon. Et hovedmotiv for det hele var kjærlighet og omtanke for naturen og engasjement for å finne konstruktive løsninger på de store utfordringene i tiden.

ØNSKET ET ENKLERE LIV NÆR NATUREN

Året 2012 med de mange konferansene var et høydepunkt og samtidig et nullpunkt. Både helse og økonomi var strukket til ytterste tålegrense, og selv om disse aktivitetene skapte begeistring, et rikt nettverk og mange takknemlige ord, var de tross alt bare en hobbyvirksomhet som krevde stor innsats. Konsekvensen var at vi måtte gjøre noen grep: Vi tok en arrangementspauze, solgte vårt store hus, fikk oss lokaler i Oslo og kjøpte en felleferdig liten hytte i skogen uten vann og strøm, men med en god brønn, en sjø og et rikt fugleliv. Vi hadde en klar intensjon om å leve med enkle midler i nærhet til naturen. Men etter hvert fikk vi oven og til og med bad, det ga en frydefull følelse av luksus. Som grunnleggere av den norske foreningen for Byggbiologi/økologisk bygg fikk vi rik anledning til utprøving av byggbiologiske metoder og materialer i en 'learning by doing'-prosess. Flere ivrige hender fra vår fantastiske gruppe gode venner kom med for å prøve og lære med oss.

Marianne og Raphael ved naturdammen

I utgangspunktet var det bare en bratt skogkledt fjellskrent med villnispreget sjarm. Skulle dette forvandles til en hage måtte vi først flytte betraktelige mengder jord og stein. Nabobonden kom med gravemaskin, og synet av den ødelagte naturen stakk i hjertet. Det kjentes som et stort ansvar, for det var ingen vei tilbake. Sammen med våre venner bygde vi murer, terrasser og bed med kompost og kumøkk. Nytt liv vokste frem, mildere og mer variert enn før. Biene flyttet inn, og hagen summet av liv. Vår tamme hane og to høner fikk losji under verandaen, og utpå våren klekket kyllingene. Noen fant en katt i skogen. Den har siden fulgt oss i tykt og tynt og også på tur.

Vi hadde få midler, men fant stadig kreative måter å bygge og utvikle tingene på. Gjenbruk og materialer fra skogen, blåleire fra bekken og kumøkk fra naboens jorde. Og da gravemaskinen avdekket en fantastisk fjellgrunn med rosa granitt, strålende kvarts og mørkegrønn havgrunnstein var vi rett og slett stein-rike! Her anla vi en naturdam i stedet for et planlagt tilbygg.

Via en internett-plattform for WWOOFing kommer frivillige fra alle verdens kanter for å arbeide for kost og losji og for å lære om biodynamisk dyrking og permakultur. I løpet av noen sommeruker brer det seg så å si en festivalstemning over landskapet. Det er rikdom å ha hagen full av glade, ivrige gjester. Vår virksomhet brer seg nå utover i Europa med reiser, kurs og foredrag. Men menneskene vi møter på konferanser og til konsultasjoner og som vi kan dele rikdommen med, vet ingenting om vår lille kraftkilde i skogen. ♦

Raphael Kleimann (Oslo, Norge), utvikler av Baldron Misteltein Essensene, aktiv med helbredende, forskende og sosialkunstnerisk virksomhet i et mangfold av prosjekter, alltid med hjertet og forankring i antroposofien. Grunnlegger – sammen med sin ektefelle Marianne Kleimann Sevåg – av den allmennyttige foreningen Jordsamvirket (freearth.org) og med-initiativtaker til Norsk Byggbiologi forening, Nordic Light Association og først og fremst BALDRON – dialog og samarbeid mellom mennesker og natur. Raphael Kleimann har i løpet av sine 13 år i Norge arrangert en lang rekke internasjonale seminarer, konferanser og kollokvier, nå sist Sommerukene i spirituell økologi. www.summerweek.baldron.org. Han gir kurs og foredrag i hele Europa, bl.a. om organisasjonsutvikling og økologi, lysforrensning og lysbiologi, sensitivitet som utviklingsmulighet, mistelteinterapi, meditasjonsforskning og intuitiv kommunikasjon. I hans terapeutiske praksis forbinder han elementer fra bygg-biologi, miljø- og energimedisin, språkterapi, trepleie og pedagogikk.

BALDRON: www.baldron.org
www.facebook.com/baldron.no

Normalmyten i vår globale landsbyøkonomi

✍ CAROLINE HARGREAVES 📷 SYD WOODWARD

Å navigere seg frem i vår tids økonomiske realiteter kan oppleves som en utfordrende oppgave for den fremvoksende arbeidsstyrken. Å finne svar på hvor man skal passe inn i en virkelighet konstruert av systemer som i seg selv er på randen av kollaps kan føre til en bølge av mental klaustrofobi, depresjon og isolasjon. Er det for sent å vende vår økonomiske hverdag fra en kald, isolerende erfaring for unge spirer - til et varmt, levende, regenerativt miljø, forsterket av naturens egne endringskilder?

MENNESKETS Plass I DET ØKONOMISKE SYSTEMET

Suksess i dagens økonomiske system avhenger ikke av hvem du er, men utelukkende av hvordan du bidrar med pengeverdi til systemet – hva du produserer og hva du konsumerer. Synet på samfunnet som en maskin bygget opp av uavhengige enheter, hvor verdier bestemmes ut i fra det etablerte produksjonsmønsteret av land, arbeidskraft og kapital, kan etterlate en idé om at hvis vi ikke passer inn her, er ei heller våre innpust og utpust av betydning. I et samfunnsøkonomisk regnestykke blir da den eldre generasjonen mindre verdt og skjøvet til side når de ikke lenger genererer det 'ideelle' økonomiske produktet. Kjernen i den nyliberale økonomiske tankegangen som har regjert de siste tiårene tillegger hovedsakelig verdi til vårt eksterne ta-og-føle-på produkt og

begrenser rommet for verdien av vår indre utvikling. For mange vil dette utløse en følelse av separasjon og håpløshet, da vi sakte veves ut av de etablerte mønstrene i fellesskapet.

I et forsøk på å forstå dette fenomenet introduserer psykolog Gabor Maté ideen om hvordan vår kollektive etterstrebelse etter det 'normale' bidrar til en stagnering av selve skaperkraften i vår globale økonomiske husholdning – vår landsby. Maté beskriver utviklingen elegant, «Our current situation is a culture manufactured, idealizing individualism, destroying social context, ignoring our emotional needs. There is an intelligence in nature, which – if we ignore – will create suffering. For many decades now, we have been nurturing a consumption-driven, materialistic monoculture, in which the 'normal' has produced nothing but shells, ghosts

and disease.» Det er lett å rette pekefingeren mot politikerne, byråkratiet eller helse- og utdanningssektoren, uten å merke seg at problemet har kilde i den nyliberale økonomiske modellens manglende kapasitet til å tilrettelegge for et inklusivt og næringsrikt jordsmonn for det 'unormale'.

Normaliteten, slik den blir hyllet i dag, bidrar til å holde det økonomiske systemet i dvale-modus og opprettholde paradigmat som fører til en kronisk ubalanse for mennesket og vårt forhold til naturen. 'Normal' demper vår evne til å kultivere og gjødsle komposten som utgjør økonomisk aktivitet, og etterlater seg en stagnerende masse av forvirret menneskelig bakterie, som sitter fast i et råtnende lag med ufullbyrdet potensiale.

For mange er også konseptet økonomi for stort å ta inn over seg og ikke minst endre, i samsvar med dets altomfattende natur. Dette stammer til dels fra den vestlige tanke- retningens tendens til å samle seg i et mer individualistisk tanke- sett, hvor de antatte mulighetene til samfunnsendring begrenses til vår nærmeste familie og sosiale omgangskrets. Vi døyver dermed energien som gir kraft til fellesskapet og individets unike rolle i det hele. Den indiske filosofen Krishna- murti ytret at «helse kan ikke måles i det å oppnå balanse i et utelukkende sykt system.» Hvis økologisk balanse er målet, hvordan kan vi da bevege oss fra ett mentalt idékart til et annet, og hvordan kan vi merke om stiene for hva som skaper verdi og endring i dagens samfunn?

Å KULTIVERE FRUKTBAR JORD FOR EN MOTSTANDSDYK- TIG SOSIAL INNHØSTING

Vi befinner oss igjen ved et veiskille hvor vi også må redefine- re målet med vår økonomiske aktivitet. Tanken om uendelig økonomisk vekst er overmoden og har for lengst vokst seg ut

av proporsjoner for å kunne legge til rette for et bærekraftig samfunn. Den nye tiden er her nå, og vår felles intensjon bør være å spa opp nye områder for naturlig kreativitet og dyna- miske plattformer for idéspirer som kan øke mulighetene for en sunn innhøsting.

Hvis vi skreller av lagene av det vi over tid har bestemt oss for at utgjør et menneske, står vi nakne foran vår relative posi- sjon til våre omgivelser – vårt forhold til naturen. Og i naturen har hver eneste tanke en effekt. Hver intensjon vil påvirke det større feltet. Hva vi velger å identifisere oss med og hvilke valg vi tar vil forme de kollektive stiene vi legger bak oss.

Med dette i bakhodet, hvordan tar vi det første skrittet mot å plante frøene av konstruktiv kreativ unormalitet? Først er det viktig å anerkjenne at endringen allerede er over oss. Ideen om 'selvet' som et bidrag til den globale landsbyøko- nomien vokser i takt med vår egen evne til å tenke større og mer helhetlig. Ved å anerkjenne potensialet i høyere former for sosial og økonomisk organisering, som for eksempel delingsøkonomien, alternative utdanningsplattformer og øko- logisk intelligent bruk av teknologi, vil vi styrke fellesskapet og vår evne til å komme sammen om løsninger.

I Norge opplever vi nå en sterk vekst av initiativer som fei- rer kreativ unormalitet og diversitet, hvor ønsket om endring går foran ønsket om profit. De siste årene spesielt har vi sett en bølge av ildsjeler som kommer sammen for å kommuni- sere naturens behov, enten det handler om marin forsøpling og strandrydding, festivaler for matglede og helse, grønne integreringstiltak eller lekent arbeid med bærekraft og miljø i distriktene. Og når normalmyten brytes ned, åpnes det rom for re-kalibrering av det økonomiske kompasset, med rot i den viktigste urkraften av alle – skaperkraften. 🔥

Caroline Hargreaves er utdan- net statsviter ved London School of Economics and Political Science og jobber som diplomat for Utenriksdeparte- mentet i Kathmandu, Nepal. Hun er aktuell med boken *Growing A New Economy – Beyond Crisis Capitalism and Environmental Destruction*, skrevet med Ramesh Bjønnes.

Følg prosjektet på
www.facebook.com/growinganeweconomy

Nytt fra Cultura

Tusen takk til deltakere i årets emisjon!

31. august var resultatet av årets emisjon klart. Det blir emittert nye egenkapitalbevis for ca. 9,4 millioner kroner. Takket være god tilgang på nye innskudd kan Cultura nå låne ut ca. sju ganger dette beløpet til nye utlånsprosjekter.

Vi takker store og små investorer for at de på denne måten gjør det mulig for Cultura Bank å fortsette å vokse videre.

SKRIV TIL OSS OM GAVER OG GAVEPENGER!

Neste nummer av Pengevirke har tema *Gaver og gavepenger*. Det kommer ut i desember, julemåneden da vi trekker bankkortet rekordmange ganger for å kjøpe gaver til hverandre, og etter jul er butikkene fulle av folk som skal bytte gavene de har fått.

Gavepenger spiller en viktig rolle som gjødsel og vann for å få kreativitetens frø til å spire. Det kan være lang vei å gå fra det å ha en god ide og frem til noe som kan omsettes i penger og gi et levebrød – hvis det overhodet lar seg gjøre.

Penger som ikke krever noen motytelse gir mottakeren et frihetsrom, et pustevald fra kravet om til en hver tid å skulle tjene penger til alt som kreves i hverdagen. Men gaver behøver ikke å være penger for å være til stor hjelp. Det kan være middagsinvitasjoner, transporthjelp, brukte klær og møbler eller kanskje gratis frukt og bær fra hagen, som gjør at det er mulig å klare seg med mindre inntekt i en periode. Gaver kan også være å tilby seg å være barnevakt, klippe plenen eller andre tjenester som frigjør tid for mottakeren. Noen ganger kan det være mangel på penger som er det største hinderet for at kreativiteten skal blomstre – andre ganger mangel på tid.

Vi håper at leserne våre vil bidra med noen gavehistorier og gode tips – det kan være et prosjekt som du har fått realisert takket være gavepenger, en spesiell gave som har betydd mye for deg, et godt julegavetips, rimelige og fine julegaver man kan lage selv – eller bare å fortelle hvordan du og dine nærmeste gjør det med gaver til jul og fødselsdager. Kanskje har du gitt en anonym gave?

Send din gavehistorie til joe@cultura.no

CULTURA BANK 20-ÅR – JUBILEUMSSKRIFT

For lesere som er spesielt interesserte i Cultura Banks historie kan vi fortelle at vi har laget et jubileumsskrift, som omhandler prosessen fra de første spirene på begynnelsen av 80-tallet og frem til Cultura fikk banklisens, og også utvalgte glimt av det som har skjedd i de 20 årene etterpå. Du finner også bl.a. en oversikt over alle som har vært tillitsvalgte eller ansatt i Cultura Bank i de 20 årene fra etableringen. Heftet er i A4 format og har 36 sider. Det er tilgjengelig i elektronisk format og i et begrenset opplag på papir. Jubileumsskriftet kan bestilles fra Cultura Bank.

Banken vår i 20 år

Cultura Bank 1997–2017

De første spirene – Lånesamvirket – 20 års bankvirksomhet
Prosjekter – Samarbeidspartnere – Menneskene – Verdien
ekologi • miljø • kultur • fellesskap

 **Cultura
Bank**

NORDISK BANKMØTE I HURDAL ØKOLANDSBY

✍ JANNIKE ØSTERVOLD 📷 THOMAS EMIL LIE KARLSEN OG STIAN TORSTENSON

25.–26. august var det tid for det årlige nordiske bankmøtet, der medarbeidere fra de tre bankene Cultura Bank i Norge, Ekobanken i Sverige og Merkur Andelskasse i Danmark møtes for å utveksle erfaringer og ideer. På agendaen sto blant annet hvordan de verdibaserte bankene kommuniserer med kundene sine i en verden som blir mer og mer digital og hvordan vi arbeider med medarbeiderutvikling i bankene våre. Årets møte var organisert av Cultura Bank og fant sted i økolandsbyen i Hurdal. Vi fikk låne møterom i det gamle skolebygget, som nå brukes til næringsvirksomhet, og kafeen i første etasje sørget for god, økologisk mat. Vi benyttet anledningen til å få en omvisning i økolandsbyen, og Simen Torp fortalte villig om både historien til økolandsbyen og planene videre. Nå som første byggetrinn er full-

ført og beboerne har hatt en vekstsesong var det tydelig å se at mange av boligeierne hadde lagt mye arbeid i beplantningen rundt husene, og i drivhusene i tilknytning til flere av boligene lyste tomaterne rødt gjennom veggene. På en av hageflekke spankulerte en liten hønsflokk fredelig omring og koste seg. På et annet område beitet alpakaer. I tillegg til at mange dyrker litt spiselige vekster utenfor husveggen er det også et større område avsatt til andelslandbruk, der de beboerne som ønsker kan delta. Ukentlig slås det opp lister over hva hver andelshaver kan høste. En god nyhet for den som vurderer å flytte til økolandsbyen er at

Alle husene i økolandsbyen har solceller på taket.

det fra oktober skulle bli en stor forbedring i den offentlige kommunikasjonen, så man ikke skal være nødt til å kjøre bil for å kunne bo i økolandsbyen. 🌱

Øverst til venstre: En av beboerne hadde sin egen lille hønsflokk i hagen.

Nederst til venstre: Den gamle skolebygningen har fått nytt liv som næringslokaler, med hyggelig kafe i første etasje.

Til høyre: Simen Torp inviterte interesserte bankfolk inn i huset sitt.

Kunngjøring fra valgkomiteen

Cultura Banks styre velges av bankens innskyttere og eierne av bankens egenkapitalbevis gjennom et forstanderskap med ni medlemmer. Styret har syv medlemmer. Det er jevnlig behov for nye medlemmer både til styre og forstanderskap. Valgmøtene er i februar og mars, men valgkomiteens arbeid pågår gjennom hele året. Derfor ber vi allerede nå om forslag til medlemmer til styre og forstanderskap med en kort begrunnelse om hvorfor du mener at han eller hun som du foreslår er egnet for denne oppgaven.

Fristen for å sende inn forslag er 1. november 2017. Innspill kan sendes til valgkomiteen ved Rune Horne, rh@cultura.no, eller pr. brev til Cultura Bank v/ Rune Horne.

Boliger og 'sykkelhotell' for sykkelentusiaster

På nordisk bankmøte fikk vi også høre svenske Ekobanken fortelle om et uvanlig boligprosjekt, sykkelhuset Ohboy i Malmö, der parkeringsplassnormen er fraveket og satt til 0, ettersom utleieboligene er beregnet på ihuga syklist. Alle pengene som skulle ha gått til parkeringsplasser er i stedet brukt til smarte løsninger for syklist. Arkitekt Cord Siegel har tegnet et hus beregnet på å fremme et liv uten bil. Det er mekkehjørne i kjelleren, stativer for oppheng av sykler på veggene, ekstra plass i heisen så man kan ta sykkel med seg opp i leiligheten og plass for sykkelvask, med grønne planter som tar seg av å rense utslippsvannet. Veggene er i røff betong og gulvene i tre. På gateplan inneholder huset et 'sykkelhotell' med 33 leiligheter, alle med egen inngang og plass for sykkel.

www.ohboy.se

Sykkelhuset Ohboy i Malmö.
Foto: Kristoffer Lüthi.

Sommerskole i Social Banking

Institute for Social Banking, der bl.a. Cultura Bank er bidragsyter, arrangerer hvert år en ukes sommerskole. Her får man en verdifull innsikt i røttene, egenskapene, mulighetene og utfordringene rundt etiske banker og alternativ finansiering. I år hadde Cultura Bank to deltakere, Christine Praamsma og Mie Tørmoen. Dette er et av de få tilbudene spesielt rettet mot medarbeidere i banker som Cultura Bank. De to kom hjem fulle av inspirasjon og litt slitne etter lange kursdager. Kurssted varierer fra år til år. Årets kurs ble holdt i Irland. Det er ikke nødvendig å være ansatt i bank for å delta på kurset, interesse for temaet er det viktigste.

Mye å lære på finans-
kafé på sommerskolen i
regi av Institute for So-
cial Banking. Christine
Praamsma fra Cultura
Bank er nr. fire fra ven-
stre, kledd i svart.

Sommerskolen i Social Banking samlet i år 60 deltakere fra 16 land,
deriblant 2 fra Cultura Bank i Norge.

Nettvett

– PASS OPP FOR SVINDEL

I august mottok mange en epost som så ut til å være fra skatteetaten, med en gledelig melding om at du hadde fått igjen penger på skatten. Meldingen inneholdt lenke til en falsk nettside, der du ble bedt om å gi fra deg sensitiv informasjon. Andre har mottatt lignende meldinger, som ser ut til å være fra PayPal, Posten eller banker. I e-posten skriver de kanskje at de har hatt data-problemer eller liknende og ber deg om å gi dem informasjon om passord, kontonummer eller bankkortnummer på nytt.

En annen type svindelforsøk som vi har sett eksempler på i det siste er den såkalte 'direktørsvindelen', som er rettet mot bedrifter. Det går ut på at en med-

arbeider får en e-post som ser ut til å være fra sjefen, der han får beskjed om å sende et beløp til utlandet snarest.

Forbrukerrådet har laget en oversikt over hva du skal være oppmerksom på for ikke å bli lurt:

- Oppgi aldri kortnummer eller kontonummer kun på bakgrunn av at noen sender deg en e-post og ber om det.
- Sjekk alltid opp saken med banken eller det firmaet som gir seg ut for å være avsender før du gjør noe mer.

- Gi kun fra deg kortnummeret ditt til firmaer som virker seriøse og som du stoler på.
- Følg nøye med på kontoutskriftene dine. Oppdager du at det er trukket beløp fra kontoen din som du ikke har godkjent, bør du snarest ta kontakt med banken. Banken er forpliktet til å tilbakeføre beløp som du ikke har godkjent.
- Oppgi heller aldri passord og brukernavn til e-posten din eller andre viktige tjenester, til andre.

Slik avslører du et svindelforsøk på e-post:

- **Ber om personlige opplysninger:** Seriøse selskaper vil aldri be deg om å oppgi kredittkortnummer, pinkoder, bankkontonummer, brukernavn eller passord i en e-post.
- **Avsenderens e-postadresse:** Store selskaper bruker ikke Hotmail, Yahoo, Gmail eller andre nettbaserte e-postadresser. Avsenders e-postadresse kan imidlertid lett endres, slik at den fremstår som å være sendt fra et selskaps server selv om den ikke er det. Du bør derfor ikke stole blindt på en e-post som ser ut til å komme fra et trygt selskap.
- **Generell hilsen:** Fordi svindel-e-post sendes ut til mange mottakere, må åpningshilsenen være generell, for eksempel 'Dear user' eller 'Kjære kunde'. En e-post fra for eksempel PayPal vil likevel alltid bruke ditt for- og etternavn i åpningshilsningen, for eksempel 'Dear Navn Navnesen'. Andre selskaper kan bruke brukernavnet ditt.
- **E-posten krever hurtig handling fra deg:** I svindel-e-poster vil du ofte bli bedt om å gjøre noe raskt, for eksempel fordi noen forsøker å få tilgang til kontoen din. Dersom et selskap oppdager at noen prøver å trenge seg inn på kontoen din, vil imidlertid kontoen din bli sperret til du selv åpner den igjen. Det er med andre ord ingen grunn til å skynde seg.
- **Falske lenker:** For å få tak i opplysningene dine vil e-posten ofte prøve å få deg til å trykke på en lenke for logge inn på din konto hos selskapet. Disse lenkene gir inntrykk av å sende deg til selskapets offisielle nettside, men sender deg i realiteten til svindlerens nettside. En enkel

måte å avsløre dette på er å legge pekeren over linken før du trykker på den. Du vil da se hvor lenken fører deg på linjen nederst til venstre i nettleseren din. Dersom denne adressen ikke stemmer med den i e-posten, er det grunn til mistanke.

- **Vedlegg:** Svindel-e-poster vil ofte be deg om å åpne vedlegg til e-posten. Vedlegget kan inneholde Spyware eller virus. Du bør derfor ikke åpne vedlegg fra avsendere du ikke stoler på.
- **Dårlig språk:** noen svindel-e-poster er skrevet på relativt dårlig norsk, men dette er ingen selvfølge. I enkelte tilfeller er det til og med grunn til å tro at nordmenn har hjulpet til med oversettelsen.
- **I tvil? Kontakt selskapet:** Dersom du er i tvil kan du ta kontakt med det selskapet som angivelig har sendt e-posten. Ring for eksempel banken og spør om de er avsender.

Vi gjør også oppmerksom på at Forbrukerrådet har laget en oversikt over falske nettbutikker, som oppdateres løpende. Mange blir lurt av annonser for billige merkevarer i sosiale medier – og etter at de har betalt for varen så dukker den enten ikke opp, eller de får falske varer. forbrukerombudet.no/netthandel/falske-nettbutikker

En arbeidsglad gjeng midt i epleplukkingen.

På lovlig epleslang

✍ JANNIKE ØSTERVOLD 📷 HEIDI GOODREID

Hageeiere i Oslo og omegn kan slippe å ha dårlig samvittighet hvis de ikke orker å plukke all frukten selv. Den sosiale entreprenøren Epleslang plukker gjerne overskuddsfrukten og forvandler den til gyllen, smakfull eplesaft. Prosjektet utnytter ressurser som ellers ville ha gått til spille og skaper meningsfylt, lønnet arbeid til mennesker med funksjonshemming.

Anne Dubrau og fire andre gründere traff hverandre på Gründerskolen ved Senter for Entreprenørskap. I løpet av våren 2012 utviklet de en forretningsplan for å utnytte overskuddsfrukt fra byhagene til å lage kortreist eplemost. Prosjektet skulle også skape arbeidsplasser for mennesker med behov for tilpasset arbeid. Allerede i august 2012 var bedriften Epleslang i full virksomhet med å høste epler fra hager i Oslo og omegn. Året etter ble Epleslang kåret til Årets Sosiale Entreprenør av Ferd og ble tildelt en halv million kroner. Konseptet har vist seg å være populært. Helt siden 2012 har det vært så stor pågang fra interesserte hageeiere at de ikke har rukket å komme rundt til alle.

«Høsten 2012 høstet vi 6 tonn med epler i 67 hager», forteller Anne. «I år har vi over 600 hager på lista vår og storgleder oss til å se hvor mange epler dette blir», og hun fortsetter:

«Epleslang bygger på tre viktige verdier. Vi ønsker å ta samfunnsansvar, være miljøvennlige og tilby topp kvalitet for dem som nyter eplemosten vår! Vi er en liten bedrift som ønsker å gjøre en stor forskjell – ved å tenke bærekraftig og ressursbasert! Det som er viktigst for oss er å sysselsette mennesker med funksjonshemming. Noen av dem ønsker seg ut i det ordinære arbeidsmarkedet. I Epleslang har vi tilrettelagt veien for dem – og samtidig har vi hatt de mest motiverte og glade medarbeiderne som vi kunne ønske oss. Vi har et tett og utrolig bra samarbeid med vekstbedrifter, NAV og andre organisasjoner som hjelper oss med bemanning, og de gleder seg allerede til neste sesong.»

Eplene blir høstet inn fra august til oktober av et sammensatt team som består av mennesker med sosiale, fysiske eller psykiske utfordringer og en teamleder fra Epleslang. «Vi sysselsetter ikke mennesker for å plukke epler, men vi plukker epler for å sysselsette mennesker. Derfor kaller vi dem våre hovedpersoner», sier Anne.

Eplene blir plukket på dagtid, og

Anne forteller at selv om de fleste ikke er hjemme på den tiden, har de opplevd å få hyggelige invitasjoner til kake og kaffe, eller at det hang godteri på et tre som takk.

Eplemosten selges blant annet i alle MENY-butikker i Oslo og Akershus. På nettsiden til Epleslang finner du også oversikt over andre utsalgssteder.

Epleslang er en gründerbedrift med mye entusiasme og frivillighet, og Epleslang vil gjerne sende en hilsen til alle støttespillere:

«Vi er utrolig takknemlige for all den hjelpen og støtten vi har fått – fra hageeiere, våre dyktige hovedpersoner, 'eplekjernen', til gode kafeer, restauranter og butikker, kunder og ikke minst Cultura Bank, som har gitt oss muligheten til å vokse hvert år. Oslo er stappfull av folk som bryr seg, engasjerer seg, støtter andre og stiller opp. Fantastisk! – og TUSEN TAKK!»

Hageeiere i Oslo og omegn som ønsker å gi bort frukten sin, kan kontakte Epleslang via hjemmesiden www.epleslang.com og melde hagen sin inn der. Du finner også Epleslang på Facebook. www.epleslang.com

Cirkus Xanti

– scenekunst for alle aldre

✍ JANNIKE ØSTERVOLD 📷 CIRKUS XANTI

Månedens kunde i august er det kreative scene-kunstkompaniet Cirkus Xanti, med kunstnerisk leder Sverre Waage.

Cirkus Xanti står bak prosjektet *Sirkuslandsbyen*, en mobil sirkusfestival, som produserer og formidler samtidssirkus, både som forestillinger i inn- og utland og med kursvirksomhet. Norsk Kulturråd har støttet anskaffelse av seks spesial-designede sirkustelt, som har gjort det mulig å produsere profesjonelle sirkusforestillinger.

Dette er sirkus uten dresserte dyr, fullverdig scenekunst like mye for voksne som for barn. Her imponeres vi av mennesker med ekstrem kroppskontroll og helt spesielle fysiske ferdigheter. Vi gisper av forskrekkelse og fryd over luftig akrobatikk og følger spent med når sjongløren tøyer grensene for hvor mange objekter vi trodde var mulig å holde i luften på en gang.

SIRKUSFORESTILLINGER FOR BARN OG VOKSNE

Under Sirkuslandsbyens prosjekt i Sandvika i august 2017 var forestillingen *Sirkus Nysgjerrig* beregnet på de minste, fra 3 år og oppover. Publikum har erfart at forestillingen kan medføre ettervirkninger hjemme, som forsøk på innendørs sjonglering og bruk av rockering i stuen. I Sandvika vistes også *Sirkus Sahara*, en familieforestilling med luftartister, akrobater, sjonglører, fakirer og klovner.

WORKSHOP FOR BARN

Sirkuslandsbyen arrangerer workshops for inntil 30 barn, som munner ut i en miniforestilling – *Sirkus Cirka*. Her er en ide til travle foreldre: Hva om hele skoleklassen slo sammen bursdagsfeiringene sine og spleiset på en sirkusworkshop i stedet?

SIRKUSTRENING FOR UNGDOM

Sirkuslandsbyen tilbyr også sirkuskurs for elever ved ungdomsskole og videregående skole, der de får veiledning av profesjonelle sirkusartister og får prøve seg på forskjellige sirkusdisipliner. Kanskje er det både spennende og skummelt å få oppleve hvordan det er å klatre opp under teltkuppelen, gå på line eller henge i trapesen? Kanskje oppdager de et skjult talent for sjonglering? Forhåpentligvis en passe blanding av utfordring og mestring!

SE SJEFEN SOM KLOVN

For de voksne byr Sirkuslandsbyen på teambuildingkurs. Her kan bedriften for eksempel sende lederne på 3 timers workshop for så å la dem opptre for de ansatte, utstyrt med profesjonelle kostymer og rekvisitter og under ledelse av en ekte sirkusdirektør.

www.cirkusxanti.no
www.sirkuslandsbyen.no

Til venstre: Kommende sirkusartister på *Sirkus Nysgjerrig*.

I midten: Magisk stemning i Kjørbotangen Park.

Til høyre: En helt vanlig dag på kontoret for kunstnerisk leder (og klovn) Sverre Waage.

Isandi

✍ KJERSTI LIE HOLTAR 📷 ISANDI

Isandi har en visjon om at små, lokale tiltak er avgjørende når de store verdispørsmålene skal dyttes i riktig retning. Isandi ble startet for å være en jordnær aktør der himmelen over er høy. Da Cultura Bank spurte om jeg kunne skrive noe om Isandi som 'månedens kunde', tenkte jeg at dette er en god anledning til å reflektere litt omkring hva det vil si å være en kommersiell aktør i en samfunnsnisje der store ord som rettferdighet, solidaritet og globalt perspektiv er denne høye himmelen.

En kort oppsummering: Isandi importerer og distribuerer håndverk fra det sørlige Afrika og har drevet med dette siden 1999. I 2013 ble deler av Isandis virksomhet overflyttet til et sørafrikansk selskap, Karoo Angels, som også driver med produksjon av håndverk og ikke bare salg. Isandi var en av de første norske aktørene som startet som et 100% kommersielt handelsforetak, der samarbeid med håndverkere på grasrotnivå er bærebjelken. Jeg pleier å si at dersom jeg hadde visst hva jeg gikk til, så hadde jeg aldri startet Isandi. Men, heldigvis visste jeg ikke hva jeg gikk til.

Nå, 18 år seinere, vet jeg en god del mer, og jeg har laget meg en liten huskeliste med fakta, som jeg må minne meg selv om når jeg opplever at himmelen over blir for lav. Noe som skjer ganske ofte.

1. SELVE HANDELSMODELLEN FOR ISANDI ER I UTGANGSPUNKTET HÅPLØS.

En normal butikk drives som regel slik: Du kjøper inn varer, får dem levert til butikken din ganske med en gang etter at du har bestilt, du legger på avanse, og så selger du dem. Og har du truffet rett på varetypen, så har du solgt varene dine før du må betale leverandørene, sånn cirka 30 dager etter at du fikk dem. Og er du en av de større i bran-

sjen, så har du ofte en avtale med leverandøren om lengre betalingsfrist, og til og med betaling kun for det du selger. Sånn klarer du å bygge en økonomisk stabil bedrift, og du kan vokse, ganske enkelt fordi likviditet betyr alt.

Isandis handelsmodell er helt omvendt. Alle håndverkene må ha betalt for sine varer før de kan sendes til Norge, i mange tilfeller må Isandi også betale før håndverkene i det hele tatt kan starte produksjonen, slik at de får kjøpt inn råmaterialer. Når varene er ferdige, skal de fraktes herfra og derfra til Cape Town, for så å bli sendt samlet til Norge. Vel framme i Norge, og etter inntolling og den slags, så skal varene sendes ut

”

Det man må huske er at det alltid er plass for noen og noe som går mot strømmen

til kunder. Og i Norge er det den norske handelsmodellen som gjelder, her skal kundene betale for sine varer først etter 20–30 dager. I sum forteller dette at Isandi må legge ut for sine potensielle inntekter 3 til 6 måneder før vi kan få pengene inn.

At Isandi har klart å overleve med denne modellen i snart 20 år er en

Eteriske engler fra Karoo Angels.

Lam fra Streetwires - små kunstverk med individuelt uttrykk.

kombinasjon av et under – og Culturas villighet til å gi kassakreditt.

2. VARENE DINE ER UKJENTE.

Håndverkere på grasrota kjører ikke mediekampanjer for sine produkter, håndverkere på grasrota lager ikke innbydende produktbrosjyrer, håndverkere på grasrota oppnår ikke redaksjonell omtale for sine produkter. Alt dette må du i så fall gjøre selv. Og det har du ikke ressurser til.

Derfor: At Isandi har klart å selge en halv million produkter i løpet av disse årene er rett og slett fantastisk. Og sier masse om hvor flotte disse produktene faktisk er.

3. DET ER MANGE MYTER OM PRODUKTER LAGET AV FATTIGE MENNESKER.

Hvis man ser på verdenshandelen, så er nesten alle varene vi forbruker i vesten laget av fattige mennesker som betales luselønn i andre deler av verden, først og fremst i Asia. Bortsett fra en del bevisstgjøringskampanjer så lar vi forbrukere denne åpenbare urettferdigheten skure og gå og regner med at dette ordner noen andre opp i. Det er

vel en avmaktssfølelse. Men for varer fra det kontinentet som vi handler minst med, Afrika, har vi utviklet et slags personlig moralsk filter. Det er som om disse varene skal oppfylle alt som er galt med alternativene, her kan vi sette inn vår såkalte forbrukermakt, her tar vi igjen: De skal være etiske, økologiske, miljøbevisste, de skal være laget av folk med høy arbeidsmoral og andre dyder som nøysomhet, beskjedenhet og kjærlighet. Og de skal ikke koste for mye. Akkurat det siste er et stort paradoks, og hvorfor alle disse mytene lever i beste velgående, er jo verdt en egen kronikk i seg selv. Men uansett: Isandi holder seg stolt vekk fra retorikk som reduserer fattige mennesker til en del av produktet.

4. DU SKAL VÆRE LYKKELIG OVER AT ISANDI ER LITEN OG VIL FORBLI LITEN.

I mange år opererte jeg i en håpløs spagat som prøvde å forene kommersielle krav til stadige hurtigere tempo i både produksjon og omsetning og håndverkets iboende langsomhet. Men en eller annen gang må man velge side. Isandi valgte håndverkets side – som

betyr lavere tempo i omsetning og mer lavmælt markedsføring. Og det har gått bra – for det man må huske er at det er alltid plass for noen og noe som går mot strømmen.

5. HUSK AT HANDEL ER BRA!

Under den store himmelen drømmer vi om likeverd og minskede forskjeller. Det fine med handel er at det skaper muligheter for likeverd, i tillegg til at det kan minske forskjeller. Isandi er bevisst på at bedriften er en kommersiell aktør – og er bevisst på at det er stor forskjell på å tjene penger på fattige mennesker, og å tjene penger sammen med fattige mennesker.

Det er mye lav himmel over kloden vår for tida. Det er vel ikke bare meg som står opp om morgenen og spør: Er det noe poeng med oss små aktører? Da sier jeg til meg selv: Det er når himmelen er lavest at vi må anerkjenne de utfordringene vi møter og være tro mot de oppgavene som det fører med seg. Javisst er det mange motbakker og langt igjen. Men det er vi som går. Ett steg av gangen.

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Dag Andersen

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

INNLEDNING:

Kapittel 1 i Dag Andersens hovedverk, *Det 5. trinn*, innledes med følgende utsagn: «En gang, i en ikke altfor fjern fremtid, vil livet på jorden bli svært mye bedre enn det er i dag». Den epoken vi kaller moderne, som har vart i 500 år, bærer tydelige tegn på å være i sin slutfase, og vi står foran et av kulturhistoriens store epokeskifter. Et viktig poeng i Dag Andersens forskning er at det er nødvendig å kjenne kulturhistorien, særlig de store epokeskiftene, for å si noe velbegrunnet om fremtiden.

I *Det 5. trinn* foretar Andersen en grundig analyse av den vestlige sivilisasjons utvikling fra 9000 år tilbake i tid og frem til i dag og anskueliggjør en visjon for en fremtid på et høyere utviklingstrinn. Transformasjonen har allerede startet, og et gjennomgripende skifte i virkelighetsoppfatning er i ferd med å etablere seg, dette fører til store endringer på flere plan; individuelt, samfunnsmessig og teknologisk.

UTVIKLING GJENNOM 5 TRINN

Med endring av 1. grad menes forandringer innenfor en og samme ramme. Med andre ord, endring som innebærer mer og mindre av det samme. Med endringer av 2. grad erstattes en ramme av en ny av noenlunde samme type. Med endring av 3. grad introduseres det et skifte til en fundamentalt forskjellig ramme. Slike endringer er sammenfallende med Thomas Kuhns analyse av vitenskapelige paradigmeskift.

I *Det 5. trinn* gir Dag Andersen et bilde av utviklingen i Europa fra slutten av forrige istid og frem til i dag gjennom flere endringer av 3. grad. I begynnelsen levde menneskene som jegere og samlere. Overgangen til neolittisk tid der menneskene slo seg sammen i frede-

lige stammesamfunn representerer det første skiftet. Virkelighetsforståelsen var basert på magi, og teknologien var enkel. Det andre skiftet fant sted ved overgangen til oldtiden. Da skjedde det en endring fra magiske til mytologiske forklaringer av virkeligheten. Menneskene gjorde store fremskritt på flere områder, ikke minst teknologisk, der overgang fra hakke til plog og fra jakt til husdyr hadde stor betydning. I tillegg fikk personlige herskere en sentral posisjon i samfunnet sammen med guder og mytiske heltefortellinger.

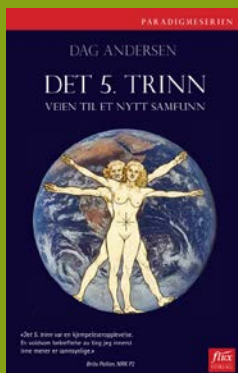
Det tredje skiftet skjer ved overgangen til middelalder. Aristoteles ble kristnet gjennom Thomas Aquinas, og myter blir erstattet med rasjonelle forklaringer (skolastisismen). Kirken får en dominerende posisjon og definerer Gud som den øverste hersker, overordnet konger og keisere. På samfunnsnivå er idealet lov og orden. Det fjerde skiftet skjer ved overgangen til renessanse og opplysningstid. Opplysningstiden preges av at vitenskap basert på en materialistisk virkelighetsoppfatning slår gjennom som grunnlag for en akselerert utvikling av kunnskap og teknologi. På samfunnsnivå preger liberalis-

men utviklingen blant annet gjennom store endringer i politikk, rettsvesen og økonomi.

Ut fra kunnskap om karakteristiske trekk ved de tidligere skiftene kan vi si mye kvalifisert om hva som kjennetegner det 5. trinnet. Det er særlig to trekk som har hatt stor betydning; det første er endringer i virkelighetsoppfatning, det andre er ny kunnskap og teknologi. Fordi mange kjennetegn ved det 5. trinn allerede er begynt å vise seg, mener Dag Andersen at det er mulig å gi en klar indikasjon på hva som står foran oss. Overgang til en holistisk virkelighetsforståelse der menneskene i økende grad forstår og behersker det ikke-fysiske står sentralt. Virkningene fører til at menneskenes mentalitet utvikles, verdisystemene endres, og samfunnet forandres.

DET 5. TRINN

Samspillet mellom det fysiske manifesterte, det emosjonelle og det rasjonelle i en større enhet bidrar til å løfte menneskene opp på et høyere utviklingstrinn. Motsetninger forenes i den holistiske virkelighetsforståelsen, spenningen mellom individ og sam-

Litteratur

Det 5. Trinn, Veien til et nytt samfunn, (2003), Flux forlag

Emosjonell Kompetanse, innsikter og ferdigheter, (2006), Koloritt forlag

100-årsråkene, (2009), Flux forlag

funn overskrides og menneskene vil forholde seg til hverandre på en ny måte. Gjensidig inspirasjon vil skape energi og kreativitet for forandring og erstatter kontrollsystemer som binder energi og hemmer kreativitet. Et viktig element i utviklingen er at styringen utenfra må erstattes av en tilsvarende styring innenfra, ellers blir det kaos. På

Biografi

Dag Andersen er født i Kristiansand i 1947. Han er Cand. polit. med hovedfag i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Han har arbeidet innenfor flere ulike områder blant annet som journalist, fylkesplanlegger, konsulent og politisk sekretær (H). Andersen har vært leder for Institutt for byutvikling, INBY, og konsulent for samarbeidet mellom norsk og baltisk næringsliv gjennom Lithuania-Norway Corporation. Han tok initiativet til og ledet den landsomfattende idedugnaden 100-årsmålene og kompetanse-senteret Norsk Dialog.

Andersen har i mange år drevet med tverrfaglig forskning der han fokuserer på problemstillinger innenfor samfunnsvitenskap, fremtidsstudier, politikk, kultur og byplanlegging. Resultatene fra forskningen, som i de senere årene har vært forankret i filosofi, religion, systemteori, meditative teknikker og mental trening, er publisert gjennom en rekke bøker, artikler og foredrag.

samfunnsplan skjer det en endring fra hierarkier til nettverk kombinert med kretsløpsløsninger på alle områder. Det innebærer at produksjonsmidlene ikke lenger eies av enkeltpersoner, men at de inngår i lokalsamfunnets felles-eie. På det teknologiske området har utviklingen innenfor nanoteknologi ført til en revolusjon i mulighetene for nye løsninger i produksjon av nær sagt alle typer produkter. Dag Andersen avslutter boken *Det 5. trinn* med følgende praktiske råd: «For ikke å gjøre utviklingen vanskeligere og mer smertefull enn nødvendig, er det viktig at noen arbeider med å harmonisere prosessen.»

DEN EMOSJONELLE ØKONOMIEN

I boken *Emosjonell kompetanse* gir Dag Andersen en interessant analyse av økonomi innenfor en holistisk virkelighetsoppfatning, der emosjoner har fått en fremtredende posisjon. Emosjonalitetens første lov sier at jo mer energi du gir bort dess mer får du. Ved å inspirere hverandre kan vi tydelig merke at vi øker hverandres energinivå og åpner for kreativitet.

Når kunnskapen om hvordan det emosjonelle fungerer blir kjent og akseptert av enkeltindivider og av samfunnet generelt, vil enkeltstående innsikter og ferdigheter settes inn i et større system. Når bitene knyttes sammen og den enkelte blir oppmerksom på relasjonene, gir det grunnlag for en aha-opplevelse, som skaper kraft til endring. Enkelt sagt vil fokus endre seg fra ensidig å være opptatt av å dekke fysiske behov til å bli mer rettet mot å tilfredsstille ikke-materielle behov, der emosjoner står i sentrum. Emosjonelle behov knyttet til identitet påvirker våre kjøpsønsker i økende grad når det gjelder alt fra klær til bolig. Dag Andersen illustrerer overgangen ved å hevde at før bygde man fabrikker, nå bygger man merkevarer.

Denne utviklingen er ikke bare markedsdrevet, den er også teknologidrevet. I første omgang er det data-teknologien som gjør at forbrukere og produsenter kan stå i direkte kontakt. Gjennom robotisering og nanoteknologi går utviklingen i retning av småskala høyteknologi, der lokale fabrikker kan produsere skreddersydde varianter til alle formål. Industrisamfunnets mas-

seproduksjon løste problemet med knappheten, den innførte likhet som metode og som ideal. Nå går utviklingen raskt i retning av unikheter som metode og ideal. Markedstenkningen dominerer stadig større deler av samfunnet og overtar oppgaver som før ble dekket gjennom politikk, religion, frivillighet og ideelle organisasjoner. Denne utviklingen fører til at skillet mellom offentlig og privat etterhvert viskes ut.

100-ÅRSMÅLENE

Dag Andersen var en viktig initiativtaker til prosjektet 100-årsmålene, der det gjennom bruk av dialogbaserte metoder er samlet inn et omfattende empirisk materiale, som utgjør basis for interessante fremtidsperspektiver. Et viktig resultat fra studien er at idealismen kombinert med engasjementet i samfunnsspørsmål er økende i Norge i dag. Studien viser med andre ord at noe er i ferd med å skje med vår individuelle og kollektive bevissthet. I de senere årene har det skjedd store fremskritt innenfor positiv psykologi, i forskningen om hvordan friske mennesker fungerer og hvordan bevissthetsutviklingen skjer. Kunnskapen om hvordan det emosjonelle fungerer har gitt oss teknikker for å ta denne innsikten i bruk.

Forståelsen av at vi har forstyrret balansen i økosystemene lokalt og globalt har ført til at mange begynner å stille spørsmål ved om økonomiens grunnsten, den snevre egeninteressen som førte til grov utnyttelse av naturen, har avslørt seg selv. Vi liker vår materielle velstand, men samtidig er vi i ferd med å oppdage at nok er nok. Etterhvert som det går opp for oss at naturen er det mest robuste systemet på planeten, og at det minst robuste er markedøkonomien, brer det seg en erkennelse av at vi må komme sammen for å finne en vei vi vil gå i årene som ligger foran oss.

100-årsmålene konkluderer med at de fleste av oss ikke lengre tror at grådighet og beinhard konkurranse er det som skal til for å gi oss glede og trygghet. Tidevannet har snudd, og det er et stort flertall i folket for å legge om kursen fra å øke den materielle levestandarden til å øke livsgleden og livskvaliteten. Et viktig poeng er at endringene skjer som en del av evolusjonen, de kan hverken forhindres eller vedtas. 🌱

Amerikanernes kamp for 15 dollar i timen

I USA har vi i de seneste årene vært vitne til en spirende nasjonal bevegelse for høyere minstelønn. I dag er den føderale minstelønnen 7,25 \$ i timen. Den politiske bevegelsen kjemper for å heve minstelønnen til 15 \$, så flere kan forsørge seg selv på månedslønnen de får i sine fulltidsstillinger. Det må sies å være et ambisiøst mål, da hele 42 % av det amerikanske arbeidsmarkedet tjener mindre enn dette.

Den politiske bevegelsen har spesielt fokusert på de lavtløntes kår i fastfood-, restaurant- og cateringbransjen, samt rengjøringstjenester og detaljhandel. Alle disse er bransjer som vi vet er fylt med lavtlønnsarbeidere. Men disse bransjene er langt fra de eneste hvor arbeidene tjener mindre enn det det koster å leve et anstendig liv. I USA er det også mange ansatte i bankbransjen som heller ikke får en lønn man kan leve av.

FULLTIDSANSATT OG FORSØRGET AV DET OFFENTLIGE

For to år siden, i 2015, offentliggjorde The National Employment Law Project en rapport, som viste at medianlønnen for bankmedarbeidere i privatkundesektoren lå på mindre enn 15 \$. Den gjennomsnittlige årslønnen for

en fulltidsansatt bankkasserer var på 25 800 \$, som svarer til en timelønn på 12,44 \$.

I New York betyr den lave lønnen at 39 % av de bankansatte også er mottakere av offentlige støtteordninger for at de skal kunne forsørge seg selv og sine familier. Som en av bransjene i verden som har høyest inntjening lønner altså den amerikanske banksektoren sine medarbeidere så dårlig at hundretusenvis av dem er avhengige av offentlig støtte for å opprettholde et eksistensminimum.

EN BANK TAR KAMPEN OPP

Disse triste tallene ville Amalgamated Bank ikke bidra til. Derfor hevet banken i 2015 sin egen minstelønn til 15 \$ i timen og var dermed den første amerikanske finansinstitusjonen til å ta et slikt skritt. Amalgamated oppfordret samtidig resten av bankbransjen til å følge deres eksempel og heve alle ansattes lønn til minimum 15 \$ i timen.

For å styrke kampen for en høyere minstelønn lanserte banken også en mediekampanje med reklamer i digitale, sosiale og trykte medier og plakater i undergrunnsbanen. De startet en underskriftskampanje på hjemmesiden,

amalgamatedbank.com/raisethewage, hvor man kunne føye sitt navn til deres kamp for høyere minstelønn. Underskriftskampanjen var adressert til den amerikanske kongressen og oppfordret de folkevalgte til å skride til handling og heve minstelønnen landet over.

Kampanjen er en videreføring av Amalgamated Banks langvarige engasjement i- og støtte til mennesker som ønsker å bryte ut av fattigdomssirkelene, forsørge sine familier og forbedre sine liv. Derfor er banken også stolt av å stå i spissen for kampanjen, som vil etablere en økonomi hvor alle arbeidere kan oppnå den grunnleggende verdigheten det er å tjene en lønn man kan leve av. 💧

Amalgamated Bank var først til å heve minstelønnen for bankarbeidere i USA.
Foto: Amalgamated Bank.

Global Alliance for Banking on Values (GABV)

Et internasjonalt nettverk av verdibaserte banker. I dag er det 43 banker fra seks kontinenter i nettverket. Alle arbeider for å finne bærekraftige løsninger på globale problemer.

global alliance
for banking
on values

AMALGAMATED BANK, USA
– vil være en bank for progressive mennesker og organisasjoner, som arbeider og lever for å gjøre verden mer rettferdig, omsorgsfull og bærekraftig.

Les mere på:
www.amalgamatedbank.com

Wisdom together

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Rikdom er å dele – også når det gjelder ideer, inspirasjon og kunnskap for å skape en bedre framtid. Lokale møteplasser og konferanser, et globalt nettverk og en delingsplattform på internett er byggestenene i nonprofit-organisasjonen *Wisdom Together*, som ble startet av Alfred Tolle.

Sammen med Erik Solum, Pamela Hiley og Kevin Reeder har han dannet arbeidsgruppen *Wisdom Together Oslo*, som inviterer til en to dagers event 20.–21. oktober med tema *Conscious Leadership*. Alfred, Erik og Pamela besøkte Cultura Bank like før sommerferien for å fortelle om arrangementet.

Alfred Tolle har tidligere arbeidet i lederstillinger i næringslivet, blant annet i Google, men har nå viet livet sitt til å samle alle gode krefter som bidrar til økt bærekraft – både for kloden og for enkeltmenneskene. Derfor startet han foreningen *Wisdom Together*. Han har sett de store utfor-

dringene ved overforbruk av naturressurser, store sosiale problemer og fattigdom og på den annen side mange, også blant dem med god materiell levestandard, som opplever dårlig livskvalitet på grunn av psykiske problemer. Økt materiell velstand er ikke ensbetydende med økt lykke, og det tradisjonelle velstandsmålet, vekst i bruttonasjonalprodukt, kan ikke brukes som mål på økt livskvalitet.

Gjennom *Wisdom Together* ønsker Alfred å skape en kommunikasjonsplattform som gjør at de gode eksemplene og inspirasjonen kan spre seg globalt, slå rot og skape utvikling lokalt.

Jeg oppfatter Alfred Tolle slik at når han snakker om bærekraftig utvikling, så ligger det i bunnen at det enkelte mennesket må utvikle seg og bli bevisst sine egne verdier og finne meningen med sitt liv, for så å bli i stand til å leve i overensstemmelse med disse verdiene og danne dypere fellesskap med andre som deler deres verdier. Personlig utvikling er derfor et viktig element i en bærekraftig samfunnsutvikling.

WISDOM OSLO

Til konferansen *Conscious Leadership* i oktober kommer en rekke internasjonale foredragsholdere, det blir debatter, kunst og musikk og rik anledning til å hente inspirasjon om hvordan man kan skape en tillitsfull bedriftskultur som fremmer fellesskap og kreativitet. På talerlisten står blant andre Otto Scharmer fra MIT, som er kjent for sitt arbeid med teori U. Et av temaene på konferansen er *GNH* (Gross National Happiness), et alternativ til å måle bruttonasjonalprodukt, og det kommer foredragsholdere fra Bhutan, landet som var det første til å ta i bruk et slikt alternativt velferds mål.

Slike konferanser som denne er en av byggestenene i nettverket til *Wisdom Together*. Men det er ikke nok å arrangere to inspirerende dager, et annet viktig element er å ha lokale partnere, som kan støtte konferansedeltakerne i etterkant, for at inspirasjonen skal kunne omsettes i noe som får varig effekt.

Forbindelsen til det globale nettverket knyttes gjennom en ressursbase på internett, der en kan finne mer informasjon og læringsmaterieell og bakgrunnsmateriale fra konferansene.

Alfred Tolle.

www.wisdomtogether.com
www.wisdomoslo.com

Dramatikken i EUs økonomi

✍ ARNE ØGAARD

Lån ut mest mulig og bry dere ikke om betalingsevne eller god sikkerhet. Dårlig sikkerhet er bra, for da kan vi ta høyere renter.

Dette er ikke en ordre fra utlånsavdelingen i Cultura Sparebank, men var realiteten for tyske bankfolk på begynnelsen av 2000-tallet. Den greske økonomen og tidligere finansminister Yanis Varoufakis refererer i sin siste bok til en samtale med bankmannen Franz. Franz hadde tidligere nedlagt et grundig arbeid i kredittvurderinger, men brått var dette ikke lenger aktuelt.

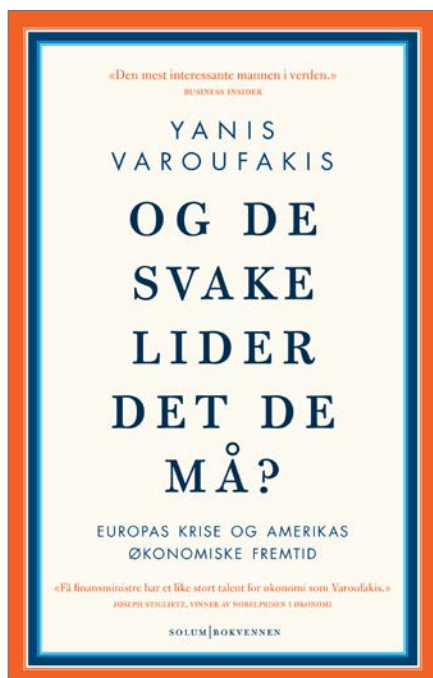
Han sendte bekymringsmeldinger til styret, men opplevde å bli ignorert og at toppledelsens direkte mislikte hans henvendelse. Det eneste som gjaldt var å låne ut mest mulig penger. Mens han tidligere ble møtt med respekt av låntagerne, begynte de nå å se på ham mer med forakt fordi de skjønte at hans mål var å få dem til å låne mest mulig. Hele hans identitet og gleden med arbeidet som bankmann ble sterkt svekket.

Straks han hadde avtalt et utlån, ble kontrakten sendt til risikoavdelingen, som satte sammen ulike lån med forskjellig risiko og avkastning til lånepakker. Disse ble så solgt som såkalte derivater til banker over hele verden. En bakgrunn for denne strategien var innføringen av euro, som reduserte faren for tap på grunn av valutasvingninger, en annen grunn var Hartzreformene, som skulle reformere det tyske arbeidslivet og øke tysk eksport. Hellas var et av landene som tok opp store lån, men Varoufakis går ikke grundig inn på hvorfor grekerne så gladelig satte seg i stor gjeld.

I boka *Og de svake lider det de må?* går Varoufakis grundig og kritisk til verks mot eurosamarbeidet. Ideene bak denne valutaen er mer preget av naiv idealisme enn av god økonomisk innsikt. Han påpeker at et slikt system må ha en mekanisme hvor overskuddspenger kan brukes til å hjelpe områder som går med underskudd. Han påpeker også den totale mangelen på demokratisk styring av eurosamarbeidet og den europeiske sentralbanken. Her er han helt på linje med Margaret Thatcher, en

politiker som han ellers har lite til felles med.

I følge Varoufakis startet mye av problemene da USAs president Nixon fjernet dollaren fra gullbinding i 1971. Han gir en inngående skildring av det økonomiske spillet som fulgte i Europa i de neste årtiene, men i de mange detaljene kan det være lett å miste oversikten. Tross mye viktig informasjon og fornyet innsikt sitter jeg som leser igjen med mange spørsmål. Et hovedinntrykk er at politikere dessverre kan sette i gang mer enn de gjennomskuer. Varoufakis gir råd som kan styrke sikkerheten til banker og stater innenfor den nåværende EU-lovgivingen. Han gir også råd om hvordan den store overskuddskapitalen kan brukes til investeringer, men han er spesielt bekymret for rasismen og nazitendensene han har sett blomstre opp som følge av innvandring, lønnsnedgang og arbeidsløshet. Han anbefaler derfor at Europa umiddelbart iverksetter et sosialt solidaritetsprogram som garanterer at alle europeere får mat og får dekket sitt grunnleggende energibehov.

Yanis Varoufakis
Og de svake lider det de må?
Europas krise og Amerikas
økonomiske fremtid
Solum/Bokvennen 2017
ISBN 9788256019236

En tredje vei

✍ ØYSTEIN NYSTAD, FØRSTELEKTOR VED NORD UNIVERSITET–HANDELSHØGSKOLEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK.

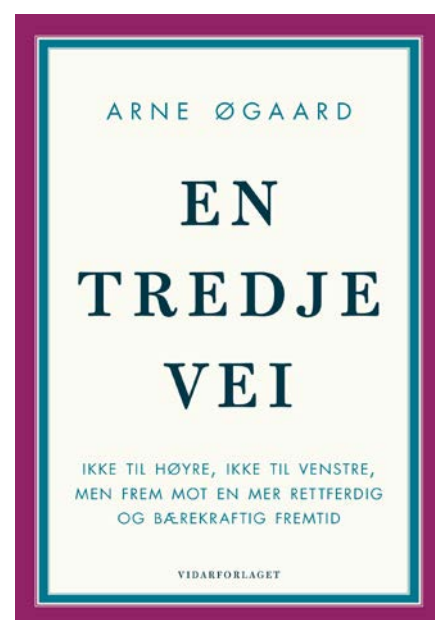
Arne Øgaard argumenterer for boka tittel *En tredje vei* for en bærekraftig og rettferdig fremtid ved å forene krefter fra venstre og høyresiden til å finne den tredje vei. I boka redegjør han for situasjonen i verden ved å argumentere ved hjelp av motsetninger. Som sult – mett, krig – fred, for lite – for mye, høyre – venstre. Han går gjennom situasjonen i verden, ressurs for ressurs, ved å vise til eksempler som bekrefter at forvaltningen av våre felles ressurser er ute av kontroll dersom vi forutsetter at dette er et fellesgode. Og det er nettopp denne forståelsen av verden som et fellesgode som er Øgaards poeng i mye av den argumentasjonen han bruker for den tredje vei. En vei som bygger på samarbeid i motsetning til konkurranse og konfrontasjon. Et samarbeid som må forstås dit hen at det må bygge på dialoger mellom ytterpunktene i dagens systemer. Gjennom alle eksemplene som vises, på den ene side og på den andre side, kommer det svært tydelig frem at det kreves nye handlingsalternativer. Handlingsalternativer som har en annen verdiforståelse og som ved å stille spørsmål prøver å få med seg helheten og kompleksiteten i veien mot den tredje vei.

For svært mange av oss blir de store globale problemene verden står ovenfor

vanskelig å ta stilling til, utfordringene er for mange. Det er mange aktører som hevder at de har løsninger, på samme tid som signalene fra vår klode om at ikke alt er som det skal være er åpenbare. I dette perspektivet var det fint å lese en optimistisk og handlingsrettet Arne Øgaard i hans nye bok *En tredje vei* på Vidarforlaget. Her gjennomgår han ulike dilemmaer ved å diskutere de normale veier for så å meisle ut en tredje vei, en vei hvor ikke målet er klart, men hvor løsningen blir til underveis. Handlingsalternativene står ofte i motsetning til hverandre, og det er disse motsetningene som etter Øgaards tanker må brukes på en konstruktiv måte til å finne nye veier.

Han starter boka med å forklare noen viktige begreper for så å sette disse inn i en sammenheng. En viktig presisering i starten er utredningen om begrepet økonomi og da sett i perspektiv av bærekraftig utvikling. Vekstbegrepet blir diskutert med spesiell fokus på de negative konsekvenser av kvantitativ vekst, og det argumenteres for en mer kvalitativ vekst. Her kommer skillelinjene tydelig frem når de politiske utfordringer diskuteres med valget mellom blått og rødt, – hvor den tredje vei viser til et nytt mulighetsrom som er bygd på undersøkelse og dialog i motsetning til konkurranse og utelukkning.

Han går gjennom en rekke områder som ressurs situasjonen, politikk-områder, arbeidsmarkedspolitik, real-økonomi og finansøkonomi for å nevne noe. På alle disse områdene klargjør han på en enkel måte de rådende oppfatninger både på den ene side – og på den andre side. For så å prøve seg på å

stake opp en tredje vei. Det er oppstikkingen av denne tredje veien som kan være inspirerende å delta i – nettopp fordi han argumenterer for at det er veien som er målet. En vei som må skapes gjennom et engasjement hvor handlingene skal være basert på kjærlighet til verden i motsetning til kortsiktig profit.

I denne sammenhengen blir det viktig å forstå verden som et fellesgode som vi alle har et ansvar for å ta vare på ved hjelp av samarbeid og utvikling i motsetning til konfrontasjon og utnyttning. Denne refleksjonen blir etter mitt skjønn noe av det viktigste som står igjen etter å ha lest *En tredje vei*. En bok som inspirerer til løsninger gjennom engasjement. Tiden for apati er ute. Øgaard viser vei.

Arne Øgaard

En tredje vei – ikke til høyre, ikke til venstre, men frem mot en mer rettferdig og bærekraftig fremtid
Vidarforlaget 2017
ISBN 9788279903826

Hvor rike må vi bli?

✎ ARNE ØGAARD

Vi lever i samfunn hvor penger er et middel til mat på bordet, tak over hodet og klær på kroppen. De fleste vil gjerne ha litt mer så de kan delta i kulturlivet, reise eller kanskje noe helt annet. Penger gir tilgang til mange nødvendigheter og goder, men det er ikke slik at livskvaliteten øker jo mer penger en har. Grensen mellom nødvendig og unødvendig forbruk vil være individuell. Noen av oss har et lidenskapelig forhold til asketisk livsførsel, mens andre opplever dette som livsfornektende.

Hva vi opplever kommer imidlertid ikke alltid ut fra vårt eget indre, men kan i stor grad være preget av en aggressiv påvirkningsindustri. I boka *Jeg, individets kulturhistorie* gir Peter Normann Waage et interessant innblikk i arbeidet til Edward Bernay (1891–1995). Han var nevø av Sigmund Freud og regnes som den moderne markedsføringens far. Hans hovedverk het *Propaganda*. Waage skriver: «Før Bernay var reklamen innrettet på å fremheve varens nytteverdi. Bernay så i en annen retning. Han spurte seg hvordan produktet kan forvandles til symbol for tilfredsstillelsen av lengsler forbrukerne knapt visste at de hadde. 'Målet hans var ikke å overtale kunden til å kreve å få varen nå'; heter det i forordet til den seneste utgaven av *Propaganda*, 'men å forvandle kjøperens egen verden, slik at varen blir noe kunden begjærer, uavhengig av selgerens overtalelser og mas.'»

Siden 1928 har denne påvirkningsindustrien blitt langt mer omfattende og raffinert. Store summer og mye intelligens er investert i å få oss til å tro at lykken ligger i et høyt forbruk. Men lykken ved å kjøpe noe nytt er svært kortvarig, og det kan være en sammenheng mellom dette og det vi ser som en økning i psykiske lidelser. Vi er rett og slett

blitt manipulert bort fra en ekte opplevelse av hva det egentlig er å være menneske. Ved et lavere forbruk kan vi få mer tid til å tenke over hvem vi egentlig er og søke erfaringer som gir opplevelse av mer varig verdi og dypere mening. Det kan være en lengsel etter kontakt med noe opprinnelig som gjør at et økende antall mennesker søker til fjells som DNT-medlemmer. Mange begynner også med hagebruk og søker kontakt med allsidig drevne gårder.

I et samfunn hvor det har vært en trend å overgå hverandre med større hus, lengre båt, finere bil, dyrere klær, nyeste teknologi og mest mulig eksklusive reiser, kan det være vanskelig å gå foran og vise at en verdsetter det enkle. Det kan også være vanskelig å løsrive seg fra forestillingen om at høy lønn innebærer at du gjør en mer verdifull jobb og dermed er et mer betydningsfullt menneske. Men dette er viktige elementer i den moderne frigjøringskampen. Først og fremst for å frigjøre oss fra den aggressive påvirkningsindustrien slik at vi kan komme mer i kontakt med det som lever av konstruktive impulser i oss selv. Impulser til hvordan vi kan oppleve verdi ved å skape og gi i stedet for alltid å få noe nytt. Dette er ikke bare viktig for oss selv, men er også et nødvendig bidrag for å minske presset på den globale oppvarmingen, forurensningen og uttappingen av jordas ressurser. Hvis alle skulle forbruke like mye som oss nordmenn, ville det være nødvendig med mellom 2 og 3 jordkloider. Tesen om at vi må bruke mer for at de fattige skal bringes ut av fattigdom er derfor ikke holdbar. Skal ressursene på jorda fordeles bærekraftig og rettferdig, må noen sette ned forbruket. Noe annet vil være både usolidarisk og arrogant. 🍏

Modern Living

Om å nyte livet med mindre

Kurs holdes høsten 2017 og våren 2018:

«Å leve livet enklere»;

Handler om å få tid og økonomisk frihet til å realisere sine ønsker og drømmer. Kursene gir verktøy, øvelser, tips og råd til hvordan du kan skape deg en enklere livsstil.

- Kurs holdes 4. nov. 2017 og 10. mar. 2018.

«Mikrohus – bygg & bo»;

Her får du kort innføring i hvordan du kan bygge ditt eget mikrohus samt hva du bør tenke på om du velger en slik boform.

- Kurs holdes 18. nov. 2017 og 24. mar. 2018

Kursholdere:

Sonja S. Toen & Dag Robert Gjelsvik

Kontakt oss på

www.modern-living.no

WISDOM TOGETHER OSLO 2017

Conscious Leadership

How can we elevate people and organizations through conscious leadership? A unique two day event that combines conference and workshops in and around SALT Arena in Bjørvika.

OTTO SCHARMER, Presencing Institute & MIT

JULIA KIM, Gross National Happiness Center Bhutan & UN

LORENZO FIORAMONTI, Univ. of Pretoria

THAKUR S POWDYEL, Former Minister of Education in Bhutan

FEROSE V.R., Global Executive SAP

OVE JAKOBSEN, Center for Ecological Economy and Ethics

PER ESPEN STOKNES, BI Norwegian School of Management

MICHAEL DE VIBE, Norwegian Inst. of Public Health

ALFRED TOLLE, Wisdom Together Founder, ex Google

PAMELA HILEY, Norwegian Taiji Center & Wisdom Oslo

ANNE BEATE HOVIND, Project Director at Bjørvika Utvikling

TROND RIIBER KNUDSEN, Founder and CEO of TRK Group

DAVID ROTHENBERG, Musician and Philosopher

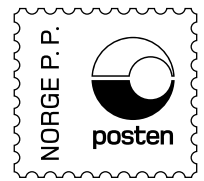
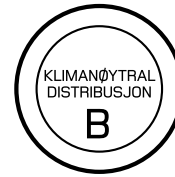
PETER MATTHIES, Founder of The Conscious Business Institute

OCTOBER 20TH & 21ST • SALT, LANGKAIA, OSLO • WWW.WISDOMOSLO.COM

RETURADRESSE

Cultura Bank
Postboks 6800 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo

**STOPP FORSØPLINGEN –
HJELP OSS Å REDDE
LIVET I HAVET!**

**VIPPS
100 KR
#11403**